

קְנִטָּרִים
לְמַעַלָּה לְמַשְׁכֵּיל

בְּאוֹר
תְּפִילַת שְׁמוֹנֵה עֶשְׂרֵה

נוסח עדות המזרח

קונטרס

למעלה למשכיל

כמאמר הכתוב

ארח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה
(משלי טו, כד)

ביאור תפילת שמונה עשרה

נוסח עדות המזרח

חיברתיו בעזרת השם יתברך

יורם סרי

מודיעין עילית

אייר תש"ע

לע"נ א"מ
מרת שולמית ע"ה
בת הר"ר יוסף אהרן זצ"ל
נלב"ע
כ"ד אב תשס"ו
ת.נ.צ.ב.ה.

י"ל ע"י
מכון "שובי השולמית"
052-7689770
Email: htoranow@gmail.com
www.toranow.com

© כל הזכויות שמורות

להערות והארות

רח' שדי חמד 22
מודיעין עילית
08-9740617
פקס: 153-8-9740617

תוכן הענינים

א.....	הקדמה
ב.....	ברכת אבות
ג.....	ברכת אתה קדוש
ד.....	ברכת גבורות
ה.....	ברכת אתה חונן
ו.....	ברכת השיבנו
ז.....	ברכת סלח לנו
ח.....	ברכת ראה נא
ט.....	ברכת רפאנו
י.....	ברכת השנים - ברך עלינו
יא.....	ברכת השנים - ברכנו
יב.....	ברכת תקע בשופר
יג.....	ברכת השיבה שופטינו
יד.....	ברכת ולמלשינים
טו.....	ברכת על הצדיקים
טז.....	ברכת בונה ירושלים
יז.....	ברכת את צמח
יח.....	ברכת שמע קולנו
יט.....	ברכת רצה
כ.....	ברכת מודים
כא.....	ברכת שים שלום
כב.....	תפילת אלוקי נצור

הנושאים שיצאו עד כה בדיסקים ובחוברות
ע"י מכון "שובי השולמית"

הלכות יחוד
הלכות רבית
הלכות תפלין
הלכות שמירת הלשון
הלכות שמות הקדש וגניזה
הלכות צדקה ומעשר כספים
הלכות בשר בחלב
הלכות תרומות ומעשרות
הלכות הפרשת חלה
הלכות שמיטה
הלכות חול המועד
הלכות בית הכנסת ומורא מקדש
הלכות ארבעת המינים
הלכות כבוד אב ואם
הלכות שכירות פועלים
הלכות פסח (מצות תשביתו)
הלכות מציאה ואבדה

לעילוי נשמת
שלמה בן אשר ז"ל
מרת רחל בת יעיש ע"ה
מרת תמר בת יעיש ע"ה

הקדמה

מצות עשה מהתורה להתפלל אל הבורא יתברך כל יום שנאמר (דברים יא, יג) ולעבדו בכל לבבכם, ואמרו חז"ל (תענית ב ע"א) איזוהי עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפילה.

התורה לא כתבה נוסח תפלה, ואכן עד חורבן בית המקדש הראשון כל אדם מישראל היה מתפלל בלשונו הוא. אולם משנחרב בית המקדש ירדה חולשה לעולם וגבר הקושי להתפלל בנוסח נכון, לכן אנשי כנסת הגדולה ומהם היו כמה נביאים תיקנו נוסח תפילה קבוע. נוסח זה תוקן על פי סודות עמוקים שרק הם ידעו כיצד נוסח זה פועל בעולמות הרוחניים (נפש החיים ש"ב פי"ג), מטעם זה אסור לנו לשנות ממטבע שטבעו חכמים, אלא יש לומר את התפלה והברכות לפי הנוסח שתיקנו אנשי כנסת הגדולה.

כתבו המפרשים, שהתפילה אינה לצורך הקב"ה ח"ו, שהרי גם בלעדי התפילה שלנו לא יחסר ממנו מאומה, אלא תכלית התפלה לטובתנו כיון שעל ידי התפלה האדם מודה שהוא נתון לחסדי השי"ת, וכאדם מרגיש כך הקב"ה ממלא את רצונו. ובספר נפש החיים (שער ב פי"ב) כתב שתכלית כוונת התפלה היא לבקש על חילול שמו יתברך, כיון שכאשר אדם מישראל נמצא בצער גם הקב"ה כביכול בצער, וכשאדם מתפלל על צער השכינה הקב"ה מקבל את תפלתו, וע"ש עוד דברים נפלאים.

תפילת עמידה של ימות החול מתחלקת לשלושה חלקים. שלושת הברכות הראשונות הם ברכות השבח, שתיים עשרה ברכות אמצעיות שהם בקשת צרכים, ושלוש ברכות ההודאה.

כתוב בשו"ע, (או"ח קא א) המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות, ואם אינו יכול לכוין בכולם לפחות יכוין באבות. אחד הדברים המקשים על הכוונה

בתפלה הוא ההבנה של הנוסח שאומרים, בפרט שיש בנוסח התפלה כמה פעמים כפילות לשון הנראית דומה זו לזו. אולם כשלומדים את הפירוש, נוסח התפילה מקבל משמעות אחרת חשובה יותר.

הפירוש שלפנינו בנוי לפי מפרשים רבים, כאשר את הדרך לפירוש קיבלתי ממו"ר הגה"צ ר' חיים פרידלנדר זצ"ל, מתוך הספר שפתי חיים על התפלה, שביאר את הבדלים בין הביטויים השונים, והקשר בין משפט אחד לבא אחריו. אמנם במקומות רבים שיניתי מדבריו, בפרט שפירוש זה נכתב לפי נוסח עדות המזרח, השונה מהספר הנ"ל.

הלומד את פירוש התפלה יוכל להפיק תועלת אם יחזור על הדברים עד שהם יובנו היטב ויתישבו על הלב באופן שמילות התפלה יובנו למתפלל תוך כדי אמירתם. יהי רצון שנזכה להתפלל כראוי מתוך כוונת הלב, ובזכות זה יתקבלו תפלותינו ברצון.

ברכת אבות

הברכה הראשונה (מתוך ג' ברכות השבח) היא ברכת אבות שבה אנחנו מזכירים את שבחיו של הקב"ה ואת יסודות האמונה לפי מה שאבותינו אברהם יצחק ויעקב לימדו אותנו, ומבקשים את הגאולה בזכות האבות.

אֲדֹנָי, שְׁפֹתַי תִּפְתַּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ: את תפילת עמידה פותחים בפסוק (תהלים נא, יז): אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך. כשאומרים פסוק זה רוצים להביע את הרגשת הפחד והמורא שיש לנו כאשר באים לדבר בשבחו של המלך הרם והנישא. כשבאים לבקש בקשות מהקב"ה מתוך הכרה והרגשה שרק הוא היכול למלא את הבקשות שלנו, ודאי שמשתדלים יותר לכוון בתפילה, במתינות ומתוך שימת לב.

בְּרוּךְ אַתָּה: פירוש המילה "ברוך" - שהקב"ה הוא לבדו מקור הברכה^א. עצם זה שמזכירים ומבינים שהשי"ת הוא מקור כל הברכות, גורם לכך שהקב"ה ישפיע עלינו מרוב טובו וחסדו.

הוי"ה: כשמזכירים את שם השם בברכות, צריך לכוון שפירוש קריאתו בשם אדנות שהוא אדון העולם. ופירוש כתיבתו שם הוי"ה שהוא היה הווה ויהיה.

אַלְקִינוּ: כשמזכירים את שם אלוקים בברכות, צריך לכוון שפירושו שהוא תקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם. דהיינו שכל הכוחות שיש בבריאה באות מחמת הכח שהשי"ת משפיע להם כל רגע ורגע, ואילו הקב"ה יפסיק את ההשפעה לרגע אחד לא תהיה להם אפשרות לפעול כל כח שהוא^ב.

וְאֵלֵינוּ אֲבוֹתֵינוּ: כאן מזכירים שהקב"ה הוא האלוקים שלנו, אבל את האמונה וההכרה בהשי"ת למדנו מאבותינו אברהם יצחק ויעקב. דהיינו שאבותינו לימדו אותנו את דרכי השי"ת והדרך בה הקב"ה מנהיג את העולם. האופן הכללי שבו הקב"ה מנהיג את העולם הוא מדת החסד הדין והרחמים^ג.

^אהברכות פותחות במילים "ברוך אתה ה'", ובספר נפש החיים (שער ב פ"ב) ביאר שפירושו שהקב"ה הוא מקור הברכה, על פי' הגמ' (ברכות ז): שרבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול, נכנס לקודש הקדשים, והקב"ה אמר לו ישמעאל בני ברכני, אמר רבי ישמעאל, יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך, ויגולו רחמיך על מדותיך, ותכנס עם בנך לפני משורת הדין. ודאי לברך את ד' אין הכוונה כמו שאדם צריך ברכה, אלא פירושו לבקש ממנו שהוא יתנהג איתנו ברחמים ויתן לנו שפע ברכה. אם כן פירוש המילים ברוך אתה ה' הוא שאנחנו מודים שאתה ה' הוא מקור הברכה. וע"י שנכיר בכך שהבורא הוא מקור הברכה, תהיה לנו הזכות שה' ישפיע עלינו טובה.

^בשם אלוקים בגימטריה "הטבע", והביאור הוא שהקב"ה נתן כח לבריאה לא רק פעם אחת בשעת הבריאה, אלא כל רגע ורגע ממש הקב"ה מחיה את הכל, ולכל הכוחות שקיימים בבריאה אין כל כח אלא ממה שהבורא נתן להם באותו רגע. למשל, הקב"ה רוצה להאיר לנו, אז הוא נותן את האור דרך צינור שנקרא שמש, כמו שאומרים בברכת יוצר אור, המאיר לארץ ולדרים עליה, שהבורא יתברך הוא המאיר לארץ, רק שהוא מסתיר את הנהגתו דרך כלי הטבע הנקרא שמש. וכן אדם חולה שלוקח תרופה ומתרפא, צריך לדעת שהרפואה לא באה מכח התרופה, אלא שאם הוא התרפא, רצון ה' היה שהוא יבריא, אלא שהנהגה זו מסתרת דרך התרופה, ורק יש חובת השתדלות בלקיחת התרופה, ואם חלילה הקב"ה ימנע מהתרופה לרפואה, הרי שלא תועיל לו כל תרופה שהיא.

^גאת כל הידוע לנו על הבורא יתברך ועל הדרך בה הוא מנהיג את העולם אנחנו יודעים מאבותינו הקדושים, אברהם יצחק ויעקב, כיון שאת המדה המיוחדת של כל אחד מהם הם עצמם למדו מתוך התבוננות בדרכי השי"ת, ואם למשל אברהם אבינו עשה חסד, פירושו שהוא למד והתבונן שהקב"ה בעל חסד ולכן אברהם אבינו הלך בדרכו של הקב"ה.

אֱלֹקֵי אֲבֹתָם: אברהם אבינו התבונן במעשי השי"ת והבין שהקב"ה עושה חסד עם הברואים, לכן גם אברהם אבינו הלך בדרכי השי"ת ועשה חסד עם הברואים, וכמו שאמרו חז"ל על הפסוק (בראשית כא, לג) ויטע אשל, שהוא נטע פרדס כדי לתת לאורחים פירות לאכילה, והוא דאג להם לכל צרכיהם. לפי זה יוצא שאברהם אבינו הוא זה שלימד אותנו שהקב"ה ברא את עולמו כדי להיטיב לעולם.

אֱלֹקֵי יִצְחָק: יצחק אבינו ביקש מהקב"ה שיתנהג אתו במדת הדין כמו שאמרו חז"ל (ב"ר פס"ה, ט) יצחק תבע יסורין, אמר לפניו רבונו כל העולמים אדם מת בלא יסורים מדת הדין מתוחה כנגדו מתוך שאתה מביא עליו יסורין אין מדת הדין מתוחה כנגדו, אמר לו הקב"ה חייך דבר טוב תבעת וממך אני מתחיל... ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות. מטעם זה יצחק נקרא "פחד יצחק". וביאור הדבר שיצחק אבינו רצה שהקב"ה יתנהג איתו במדת הדין, וממנו למדנו שהקב"ה מנהיג את הבריאה גם במדת הדין.

וְאֱלֹקֵי יַעֲקֹב: מדתו של יעקב היתה מדת השלמות, והיא מדת האמת כמו שכתוב (מיכה ז, כ) תתן אמת ליעקב ואמרו חז"ל שיעקב נקרא יעקב שלימא (וזה נקרא מדת התפארת), מדת השלמות היא שילוב של מדת החסד והדין במטרה להביא את הבריאה לשלמות. ולפי זה יעקב אבינו לימד אותנו שהנהגותיו של הקב"ה מביאות את העולם אל התכלית והשלמות.

לאחר שאמרנו את מדות הקב"ה על פי מה שלמדנו ממעשיהם של אבותינו, חוזרים לומר את אותם מדות כפי שהם מתבטאות כלפינו אצל הקב"ה בעצמו.

הָאֵל: פירוש תואר זה הוא תקיף וחזק, וכמו שכתוב (יחזקאל יז, יג) ואת אלי הארץ לקח. אלי הארץ הם התקיפים והחזקים שבארץ. וא"כ באים לומר שהקב"ה מנהיג את העולם בחוזקה במדות החסד הדין והרחמים.

לְמַעַלָּה שְׁמוֹנֶה עָשָׂר לְמִשְׁכֵּיל ה

הַגְּדוֹל: התואר גדול הוא תואר למדת החסד, כמו שכתוב (דברים ג, כד): אתה החילות להראות את עבדך את גדלך. ופירש רש"י גדלך – זו מידת טובך. מדת החסד היא המדה הבולטת ביותר בהנהגות השי"ת. התבוננות בבריאה ואפילו התבוננות קלה מגלה את חסדי השי"ת. לכן מדה זו היא כנגד אברהם אבינו שגילה את מדת חסדו של השי"ת בבריאה ופעל בצורה מיוחדת לפי מדה זו.

הַגְּבוֹר: הביטוי גיבור הוא בדומה לדברי חז"ל (אבות ד, א) איזהו גבור הכובש את יצרו. פירוש הדברים הוא שיש הנהגה הנקראת מדת הדין, האומרת שבכל פעם שאדם חוטא או שהבריאה עוברת על רצון השי"ת, הקב"ה היה צריך להחריב את עולמו. אולם הקב"ה כביכול מתגבר על מדת הדין, ונותן לאדם ולבריאה אפשרות והזדמנות לעשות תשובה. וזה בדומה ליצחק אבינו שבשעת העקידה היה בן ל"ז שנים, הוא נתן לאביו לעקוד אותו ואף אמר לאברהם אביו שיעקוד אותו טוב וחזק שמא בשעת השחיטה הוא יזדעזע מפחד הסכין והשחיטה לא תעלה יפה, ובזה יצחק התגבר על הרצון הטבעי שלו לחיות. לכן מדת הדין נקראת מדת הגבורה.

וְהַנּוֹרָא: נורא הוא ביטוי לשלמות, לכן כאשר רואים דבר מושלם יראים ממנו. וכך נאמר על יעקב אבינו (בראשית כח, יז) וירא ויאמר מה נורא המקום הזה. מדת השלמות היא גם מדת האמת או מדת התפארת שהיא השילוב של הנהגות החסד והדין כך שביחד הם יוצרות שלמות, המביאה לידי יראת שמים.

אֶל עֲלִיּוֹן: אחרי שאמרנו את המדות שבהם הקב"ה מנהיג את עולמו, אנחנו מציינים שהקב"ה נעלה מכל ההשגות שאנחנו יכולים להשיג ולתאר. וכמו שגנאי הוא לשבח מלך עשיר שיש לו רק כמה דברים, כך לכאורה גנאי הוא לשבח את הקב"ה רק במדת הגדול הגיבור והנורא, לכן מסיימים ואומרים אל עליון. והטעם שאנשי כנסת הגדולה תיקנו לומר את שלושת התארים הגדול הגבור והנורא, זה רק משום שמשה רבינו הזכיר אותם בתפילתו, כמבואר בגמ' (ברכות לג ע"ב).

גוֹמֵל: לאחר שהזכרנו את שבחו של הקב"ה, אנחנו באים לבקש ולעורר רחמי שמים על הגאולה. לשם כך פותחים ואומרים שהקב"ה משלם שכר טוב לעושי מצוותיו אפילו שמסיבות שונות לא מגיע להם טובה, וממילא בזכות זה הוא גם יביא את הגאולה. ופותחים ואומרים גומל, מלשון תשלום וגמול, דהיינו שהקב"ה נותן לנו שכר עבור המצוות והמעשים טובים שלנו, אפילו שאת כל הכח לקיים מצות הוא עצמו נתן לנו ואם כן יש מקום לטעון שלא מגיע תגמול עבור קיום המצוות, אולם בכל זאת הקב"ה נותן גמול, וגמול זה נקרא "חסדים טובים".

חֲסָדִים טוֹבִים: כאשר אדם מקבל שכר שמגיע לו אין זה נקרא חסד, ואנחנו מודים על כך שהגמול שהקב"ה מעניק לנו הוא בגדר של "חסדים טובים", דהיינו שהקב"ה נותן לנו שכר אפילו אם לא מגיע לנו. שהרי במעט החסדים שאנחנו מקבלים כבר קיבלנו תשלום ותמורה עבור מעשי המצוות, וממילא כל שאר החסדים שהקב"ה עושה איתנו אינם אלא "חסדים טובים". בדומה לזה אמר יעקב אבינו (בראשית לב, יא): קטונתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך. וכדי שלא נחשוב שמגיע לנו משהו, אנחנו מוסיפים לומר...

קוֹנֵה הַפֶּל: כלומר הכל שלו וגם אנחנו שלו כמו עבדים, ואדון לא צריך לשלם שכר לעבדיו, אבל בכל זאת הקב"ה נותן לנו חסדים טובים כאילו שמגיע לנו בתמורה עבור מעשינו (עי' אבות פ"א מ"ג).

זוֹכֵר חֲסָדֵי אָבוֹת: כיון שאנחנו רוצים לעורר רחמי שמים על הגאולה, מזכירים קודם זכות אבות. שהקב"ה זוכר את מה שהאבות התחסדו איתו בזה שהאמינו בו, וגילו את האמונה לכל באי עולם. ואנחנו אומרים חסדי אבות ולא מעשי אבות, כיון שקיום המצוות כל כך חשוב בעיני השי"ת עד שהוא זוכר להם את מעשיהם כאילו הם עשו איתו חסד בכך שהאמינו בו וקיימו את מצוותיו, ולכן הוא מחזיר להם טובה עד שהוא זוכר טובה זו גם לנו - בניהם אחריהם.

מזכירים את חסדי האבות במקומות רבים בתפילה אפילו שהקב"ה זוכר את חסדי אבות גם בלי שנזכיר לו, כיון שזכות האבות עומדת לנו כאשר אנחנו מזכירים אותה. טעם הדבר שבעצם זה שמזכירים זכות אבות אנחנו מראים שאין לנו זכות מחמת עצמנו, ובוזה מעוררים את מדת הרחמים לזכור לנו את מעשי האבות. ודבר זה למדנו ממה שרבינו שלאחר חטא העגל הוא ביקש רחמים על ישראל ואמר בתפילתו - זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך. וא"כ למדנו שכל שמזכירים זכות אבות כך גם הקב"ה מעורר לנו את זכות האבות.

וּמְבִיא גּוֹאֵל לְבְנֵי בְנֵיהֶם: כעת מוסיפים שבזכות האבות הקב"ה יגאל אותנו מבין האומות. ואפילו אם לא תהיה לנו הזכות לגאולה מחמת מעשינו, מ"מ הוא יביא את הגאולה בזכות אבות. והבטחה זו כתובה בברית בין הבתרים, שם הקב"ה הבטיח לאברהם אבינו שבניו יזכו לגאולה גם אם לא יהיו ראויים לכך. וכן היה בגלות מצרים שם כתוב (שמות ב, כג) ויזעקו ותעל שועתם אל האלוקים, ואח"כ כתוב ויזכור אלוקים את בריתו, דהיינו שלאחר שבני ישראל זעקו אל השם, אז התעוררה זכות אבות ובזכותם באה הגאולה.

לְמַעַן שְׁמוֹ: הנה בגמ' (שבת נה ע"א) מבואר שבחורבן בית המקדש הראשון תמה זכות אבות, לכן אנחנו אומרים שבכל זאת הקב"ה יביא לנו את הגאולה "למען שמו". למען שמו פירושו למען שיתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה בעולם בכך שהוא מקיים את הבטחתו ועושה איתנו חסד ומביא לנו את הגאולה. וכן אומרים בתפילת אבינו מלכנו "עשה עמנו למען שמך" דהיינו למען שיתגדל שמך בעולם שאתה הוא זה שמושיע את כלל ישראל.

בְּאַהֲבָה: שאף אם הגאולה לא תבוא בזכותינו ולא בזכות אבותינו, מ"מ הקב"ה יביא לנו את הגאולה "באהבה" ולא תחסר באהבתו אלינו מאומה, אע"פ שמצד מעשינו אנחנו לא זכאים. וכמו שאומרים בברכות קריאת שמע, "אהבת עולם אהבתנו" כלומר אפילו שאין בנו מעשים, בכל זאת אהבת השי"ת אלינו היא אהבה נצחית שאינה תלויה דווקא במעשינו.

מְלֶךְ: לפעמים הקב"ה מתנהג איתנו כמו מלך לעבדיו, ולפעמים כמו אב לבניו. כמובן שהיחס של מלך לעבדיו נוקשה יותר ולפי הדין והחוקים, לעומת היחס שבין אב לבניו. ואנחנו אומרים שגם אם לא מגיע לנו באהבה כמו אב לבניו, לכל הפחות תביא לנו את הגאולה כמו שמלך דואג לעבדיו.

עוֹזֵר: פירוש עוזר הוא כאשר אדם עוסק בענינים שלו הוא צריך עזרה. והקב"ה עוזר לו גם כאשר הוא לא מרגיש שיש מי שעוזר לו, עד כדי כך שהאדם יכול לטעות ולחשוב שהוא עושה את הכל לבד בעצמו.⁷

וּמוֹשִׁיעַ: יש מקרים שאדם לא עושה כל השתדלות ובכל זאת הוא רואה ישועה גדולה משמים ומצליח בכל ענינו. מצב זה שהוא מצליח אפילו בלי השתדלות נקרא ישועה.

וּמְגַן: יש מקרים שבהם אדם עושה דברים נגד הטבע, והוא עלול ליפול לצרה. על אדם זה הקב"ה מגן שהצרה לא תבוא אליו כלל, כמו מגן מפני החיצים של האויבים. וגם אם הוא כבר בתוך הצרה הקב"ה מגן עליו שלא ינזק מהצרה.

פְּרוֹךְ אֶתָּה הוֹי"ה, מְגַן אֶבְרָהָם: מסיימים את הברכה בדרגתו הגבוהה של אברהם אבינו, שעליו נאמר (בראשית טו, א) אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאוד. מעלתו של אברהם אבינו נובעת מכח זה שהוא השתדל להפיץ את האמונה בהשי"ת, אף שדבר זה היה נגד דעת העולם כולו, אביו ונמרוד, והוא אף הושלך לכבשן האש. כמו כן אברהם אבינו מל את עצמו

⁷ מכיון ואנחנו מבקשים בברכה זו לעורר את זכות אבות או את ה"למען שמו" כדי להביא לנו את הגאולה, אנחנו מזכירים את גדלותו של השי"ת שמסייע לנו בכל אופן, בין ע"י השתדלות ובין אם אנחנו עושים את ההיפך מההשתדלות. כדי להבין את החלוקה בין עוזר מושיע ומגן, צריך להקדים שבין המשתדלים (כמו להשיג פרנסה או שאר דברים) יש ג' דרגות. האחד הוא מי שמשתדל להשיג את פרנסתו. אדם זה מאמין שקב"ה "עוזר" לו במאמציו, כיון שגם הוא מבין שהוא צריך עזרה מהקב"ה. הסוג השני הוא מי שלא טורח ולא משתדל לא לפרנסתו ולא בשאר דברים. את האדם הזה הקב"ה "מושיע". ויש מי שעושה דברים היפך התועלת, והוא היה צריך להינזק, על האדם הזה הקב"ה "מגן" שלא יבוא עליו נזק, כמו אברהם אבינו שהאמין בהשי"ת ואפילו שנגזר עליו ליפול לכבשן האש, עד שהקב"ה הגן עליו מכל רע.

בציווי השי"ת, דבר שהיה עלול להרגיז את שכניו משום שעל ידי ברית המילה הוא הראה התבדלות והתרחקות מהם. והקב"ה הגן עליו מכל רע. ומכיון ומכל דרגות ההשתדלות הגבוהה ביותר היא דרגת "מגן" מסיימים בשבח זה, כדי לעורר את רחמי השי"ת עלינו שאף אם אין לנו זכות לגאולה, עם כל זה אנחנו מבקשים שהקב"ה יגן עלינו מכל אויבנו ויגאל אותנו בקרוב.

ברכת גבורות

הברכה השניה ברכת גבורות שבה מזכירים את גבורות השי"ת לפי מה שאנחנו רואים בכריאה, וזהו כבודו של השי"ת שעל ידי שמזכירים את גבורותיו אנחנו מכבדים ומעריצים אותו ביתר שאת.

אַתָּה גִּבּוֹר: גבורת הקב"ה מתגלית לעינינו בכמה דרכים, הן בשליטה מלאה על הטבע, והן בשליטה על מדותיו, כמו שביארנו בהערה^ה. וכאן אנחנו מודים שכל מה שרואים בטבע הן כשהטבע פועל כסדר, והן כשרואים שינויים מדרך הטבע, כולם אתה לבדך עושה, ואין שליטה לכח אחר מלבדך הקב"ה.

לְעוֹלָם: יש לפחות שני הבדלים בין גבורתו של הקב"ה לגבורת בשר ודם, האחד שגבורתו של הקב"ה נצחית לעולם, והשני שגבורתו של הקב"ה בכל רגע ורגע ללא הפסקה. בשונה מגבורת בשר ודם, וכמו שהמין אמר לאחשורוש שהקב"ה לא יציל את עם ישראל מידו כי הקב"ה ישן, דהיינו כמו בשר ודם שצריך לנוח, וכך הוא זקן, דהיינו כבשר ודם שגבורתו נפסקת ביום מן הימים, ולזה אנחנו באים לומר "אתה גבור" שלא כגבורת בשר ודם.

^ה מוזכר כאן ג"פ ענין תחית המתים והם ג' מצבים שונים, והביאור כאן הוא על פי הריטב"א (תענית ב ע"א) וז"ל, ועל דרך הנגלה, הראשון הסמוך לגבורת הגשמים הוא על ענין שאמרנו שמחיה בני אדם על ידי הגשמים שמכין בהם מזונותיהן, והשני הסמוך לסומך נופלים הוא על בני אדם שקרב קצם למות והקב"ה מאריך ימיהם וישלח דברו וירפאם, והשלישי שאומר מלך ממת ומחיה הוא על המתים שמתו ממש שהוא מחיה בעוה"ז על ידי נביאיו כמתים שהחיה אליהו ואלישע, ועל אותם שמחיה בעולם הנשמות, אח"כ אומר על העתיד לבא ונאמן אתה להחיות מתים, ועל זה שנינו בברכות מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים.

אֲדַנִּי: שם אדנות פירושו בכתיבתו ובקריאתו שהקב"ה הוא אדון הכל, אלא ששם זה מורה על הסתר פנים, דהיינו שאפילו אם נדמה שיש מישהו ששולט מבלעדי השי"ת, ח"ו, אנחנו מודים שהשי"ת הוא השולט היחיד, ולעתיד לבוא נראה בבירור שרק הקב"ה לבדו מנהיג את כל הבריאה, כמו שכתוב (זכריה יד, ט) והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

מְחִיָּה מְתִים אֶתָּה: האדם ללא מְחִיָּה ומזון נחשב למת, וכאן אומרים שאתה השי"ת נותן לנו את המזונות ואף משנה את סדרי הטבע כדי שיהיה לנו מזונות ופרנסה, וגם זה בגדר של תחית המתים, כיון שאילו הקב"ה לא ידאג לנו למזונות כולנו היינו מתים. ואומרים מחיה בלשון הווה, כיון שהקב"ה דואג לנו למזונות בכל יום בכל עת ובכל שעה.

רַב לְהוֹשִׁיעַ: הקב"ה נותן לנו מזונות בצדקה בתשועה רבה, כמו שכתוב (ישעיה סג, א) מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבושו צעה ברוב כחו אני מדבר בצדקה רב להושיע, ומפסוק זה דרשו חכמים שכל העושה צדקה עם עניים בכל עת זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה.

(בחורף אומרים) מְשִׁיב רְרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם: אחת הדרכים שגבורת השי"ת ניכרת היא בירידת הגשמים. הגשם מצמיח את התבואה והזרעים שנרקבו באדמה, בדומה לתהליך של תחית המתים שהמת נקבר באדמה ולאחר תהליך הפרדות הגוף הוא חוזר וצומח. ואמרו חז"ל (תענית ז ע"א) אמר רבי אבהו גדול יום הגשמים יותר מתחיית המתים, דאילו תחיית המתים לצדיקים ולא לרשעים ואילו גשמים לצדיקים ולרשעים. כלומר אפילו שמדת הדין אומרת שאת הגשמים יש להוריד רק לצדיקים, הקב"ה מגביר את הרחמים על הדין ומוריד גשם גם לרשעים. אמנם לפעמים הקב"ה מוריד את הגשם רק לצדיקים כמו כמבואר בגמ' (תענית ט ע"ב).

(בקיץ אומרים) מוֹרִיד הַטָּל: גם הטל נחשב לסימן ברכה, כמו שכתוב במדרש

(ב"ר פל"ט) שהיה אבינו אברהם מתפחד ואומר תאמר שיש בידי עון שהייתי עובד עבודה זרה כל השנים הללו אתמהא, אמר לו הקב"ה לך טל ילדותיך מה טל זה פורח אף עוונותיך פורחים, מה טל זה סימן ברכה לעולם אף אתה סימן ברכה לעולם. והענין שהטל מראה שהקב"ה משגיח על העולם גם בימים בהם אין גשמים יורדים, והוא סימן לתחית המתים ככתוב (ישעיה כו, יט) הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טלך, ומכאן דרשו חז"ל שהטל נקרא נקרא "תחיה" על שם שיחיו המתים בטל.

מְכַלְפֵּל: כלומר הקב"ה נותן לכל אדם ובריה את צרכיה לפי מה שכל אחד צריך. ופירוש המילה מכלכל הוא לפי מדה, כמו שכתוב אצל יוסף (בראשית מז, יב) ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו לחם לפי הטף. דהיינו, יוסף נתן לכל אחד את פרנסתו לפי הצורך שלו.

חַיִּים: לא רק לאדם נותן הקב"ה את מזונותיו לפי צרכו, אלא אף לכל הבריאה לבעלי החיים והצומח, ולא רק מזונות, אלא אף אויר לנשימה וכל מה שנצרך להם כדי קיום החיים.

בְּחֶסֶד: את כל הנתונה הזאת הקב"ה נותן בחסד גמור, במתנת חנם גם אם אין זכות של מעשים טובים, כמו שאמרו חז"ל (פסחים קח ע"א) אמר רבי יהושע בן לוי הני עשרים וששה הודו (תהלים קלו) כנגד מי, כנגד כ"ו דורות שברא הקב"ה בעולמו ולא נתן להם תורה, וזן אותם בחסדו. דהיינו שאע"פ שלאותם דורות לא היתה זכות לקבל מזונות על פי הדין, מ"מ הקב"ה זן אותם בחסדו, וכך גם מאז הקב"ה זן גם את אלו שאין להם זכות לקבל את השפע.

מְחִיָּה מֵתִים: כאן זו הפעם השניה שמזכירים בברכה זו את תחית המתים, והכוונה היא להחיות את אותם חולים שמדת הדין מקטרגת עליהם, והקב"ה ברוב רחמיו מאריך אפו ונותן להם חיים, וכך אותם אלו שקיצם קרב, והקב"ה ברוב רחמיו מאריך ונותן להם עוד חיים.

בְּרַחֲמִים רַבִּים: כיון שמדברים על אלו שמדת הדין מקטרגת עליהם ודורשת שקיצם יגיע, והקב"ה מרחם עליהם, הרי לשם כך צריך רחמים רבים. אמנם גם כאשר הקב"ה מרחם, אין הכוונה שהוא מוותר על החטא, אלא מאריך אפו ונותן להם עוד הזדמנות לחזור בתשובה שלמה כדי שלא יאבדו מן הארץ.

סוּמֵךְ נּוֹפְלִים: כיון שמזכירים שהקב"ה מרחם על האדם נגד מדת הדין, מזכירים כמה דרגות ברחמים אלו גם כאשר מדת הדין תובעת יסורים בלי מיתה. האחד הוא "סומך נופלים" דהיינו כאשר אדם נופל ממצבו למצב של עוני ושברון לב, הקב"ה סומך את האדם שלא יפול ברוחו ומצבו.

וְרֹפֵא חוֹלִים: עוד מזכירים שהקב"ה מרחם על החולים או אלו שנפלו ממצבם הבריאותי שלא יפלו לגמרי, והקב"ה ברוב רחמיו מרפא אותם ומעמיד אותם מחוליים לבריאות. וכן גם חולים כאלו שהרופאים התיאשו מלרפא אותם ואומרים שאין להם כל תקוה לחיות, הקב"ה ברחמיו מרפא אותם.

וּמְתִיר אֲסוּרִים: עוד מוספים לומר שהקב"ה מרחם גם על החולים שחלשים מרוב החולי או שיש להם שיתוק ואינם יכולים לקום מהמטה כמו אסורים שצריך להתיר אותם מהמאסר, והקב"ה ברוב רחמיו מרפא אותם שיוכלו לקום ממיטתם.

וּמְקַיֵּם אֲמוּנָתוֹ: כאן מזכירים את תחית המתים בפעם השלישית, והכוונה היא לתחית המתים העתידה לשיני עפר. ועל תחית המתים העתידה מתאים להשתמש בלשון אמונה. מכיון שאנחנו רגילים לראות שהקב"ה זן את העולם ומרפא את החולים אין זה נקרא "אמונה" אלא "ידיעה" אבל את תחית המתים מקבriהם עדיין לא ראינו ולכן היא בגדר אמונה שהקב"ה יקיים הבטחתו להחיות מתים.

לִישְׁנֵי עֶפְרָי: המתים אינם מתים עולמית ולכן הם נקראים ישנים. וכמו שאדם ישן קם משנתו, כך המתים ישנים זמנית עד שהם יקומו מקבריהם. וכמו שכתוב בספר דניאל (דניאל ב, ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו.

מִי כְמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת: מי כמוך פירושו שהקב"ה מגביר את מדת הרחמים על מדת הדין, ונותן לאדם אפשרות לתקן את מעשיו, הן בזמן השינה שנשמתו עולה למעלה ונותנת דין וחשבון, הן ע"י החולי שמעורר את האדם לעשות תשובה, והן ע"י המיתה והתהליך העובר על המת לאחר פטירתו שנועד לתקן את האדם לגמרי.

וּמִי דוֹמָה לָךְ: את תחית המתים רק הקב"ה יכול לעשות, ואף אמרו חז"ל (תענית ב ע"א) שמפתח של תחית המתים לא ניתן בידי אדם. ואע"פ שמצינו תחית המתים שעשו חכמינו כמובא בגמ' כמה פעמים, מ"מ אין זה דומה לתחיה שתהיה בעתיד, כיון שהמתים שחיו על ידי הנס לא חיו עולמית אלא הם היו צריכים לשוב ולמות עד התחיה שתהיה לעתיד לבוא, משא"כ תחית המתים שהקב"ה יעשה במהרה תהיה תחיה עולמית לחיים נצחיים, כמו שהיה צריך להיות עם אדם הראשון לפני שנקנסה עליו מיתה מחמת החטא.

מְלַךְ מִמִּית וּמְחַיֶּה: התואר מלך הוא המלך שדן ושופט את האדם, דהיינו מדת הדין, כלומר מדת הדין מחייבת להמית את האדם בגלל חטאו, אולם המלך גם מחיה את האדם לאחר שיבוא על תיקונו בעת המיתה על ידי העונשים שמקבל עד עת התחיה, חוץ מאלו שמיתתם מיתת עולם כמבואר בחז"ל.

וּמְצַמִּיחַ יְשׁוּעָה: מטרת המיתה היא לא נקמה, אלא כדי להצמיח לאדם ישועה, כדי שהאדם החוטא יתוקן על ידי מיתתו והעונשים שבאים אח"כ. ודבר זה נקרא "מצמיח" כמו זרע הצמחים שנרקב באדמה ורק אח"כ הוא צומח לאילן גדול.

וְנֶאֱמָן אֶתָּה לְהַחֲיוֹת מְתִים: לפני שמסיימים את שבח הגבורות של הקב"ה חוזרים ואומרים שאנחנו מאמינים בתחית המתים אפילו שלא ראינו עדיין בעינינו.

בְּרוּךְ אַתָּה הוֹי"ה מְחַיֶּה הַמְּתִים: חותמים את הברכה בברכת מחיה המתים, אבל אומרים מחיה בלשון הווה, לומר שתחית המתים העתידה מתחילה כבר עכשיו, כיון שכדי שהמתים יזכו לקום הם צריכים לעבור תהליך של תיקון כבר עכשיו.

ברכת אתה קדוש

הברכה השלישית אתה קדוש, לאחר שראינו את גבורת השי"ת אנחנו מתבטלים לפניו ומשתחווים לפניו בהדרת קודש, כמו שכתוב (תהלים כט, ב) הִבּוּ לֵה' כְּבוֹד שְׁמוֹ, הַשְׁתַּחֲווּ לֵה' בַּהֲדַרְתִּי קוֹדֶשׁ¹.

אַתָּה קְדוֹשׁ: פירוש המילה קדוש הוא מובדל ומיוחד, וכמו שכתוב בתורה (ויקרא יט, ב) קְדוּשִׁים תִּהְיוּ, שפירושו תהיו מובדלים מהתאוות הגשמיות המיותרות. א"כ אתה קדוש פירושו שאתה הקב"ה מובדל מכל הידיעות שלנו, אין לנו כל הבנה בעצמותו יתברך, והקב"ה נבדל מכל המושגים הרוחניים שלנו. וכל מה שאנחנו מדברים על הקב"ה זה רק על הדרך בה הוא מנהיג אותנו לפי מה שנגלה לעינינו ועד כמה שמותר לנו להתבונן.

וְשִׁמְךָ קְדוֹשׁ: שמך הם הנהגות השי"ת המתגלות לעינינו. הנהגות אלו באות לידי ביטוי בשמותיו השונים של הקב"ה, הן בשמותיו שאינם נמחקים, והן

¹ פירוש המושג של דבר קדוש, הוא, מופרש ומובדל. כמו שהנושא אשה אומר לה הרי את מקודשת לי, שהיינו מיוחדת לי ואסור לכל העולם. ולכן בכל מקום שמוזכר שיש קדושה בדבר, פירושו שהוא מובדל מאיתנו ואסור להשתמש בו לדברים רגילים כמו דברי חולין. ומבואר בספרים שאת עצמותו של הבורא אין אנחנו משיגים בכלל, וכל מה שאנחנו יכולים להשיג, זה את מעשיו לפי הנהגותיו שמתגלות לנו בבריאה ומה שקיבלנו מאבותינו. הנהגות אלו מתבטאות בשמות ה' השונים, שם הו"ה מורה על הנהגת העולם במדת הרחמים, שם אלוקים מורה על הנהגת העולם במדת הרחמים וכן בשאר השמות.

בכינויים שבהם אנחנו מכנים את השי"ת. וכאן אנחנו אומרים שגם הנהגות השי"ת המתגלות לעינינו אינם מתגלות לעינינו בשלמות לפי הבנתנו אלא מעט מן המעט לפי שכלנו המצומצם. ורק לעתיד לבוא נוכל לראות איך כל מעשי השי"ת היו לטובתנו כדי להיטיב לנו באחריתנו, וגם זה לא יהיה אלא כטיפה מן הים.

וּקְדוּשִׁים: יש אומרים (אבודרהם) שקדושים אלו הצדיקים שמעשיהם רוחניים יותר משאר העם, ולכן הם יכולים להבין את קדושתו של הבורא יותר משאר העם. ויש מפרשים (שיח יצחק) שקדושים אלו המלאכים שגם הם מובדלים מאיתנו ומהשגתנו, שהרי המלאכים הם רוחניים נבדלים מהגשמיות.

בְּכָל יוֹם: המלאכים והצדיקים מהללים את הקב"ה בכל יום בלי הפסק כמו שאומרים אח"כ "יהללוך סלה".

יְהַלְלוּךָ: המלאכים והצדיקים מהללים את הקב"ה בכל יום. אמנם כל הבריאה כולה יכולה ומצווה להלל את הקב"ה, אלא שהמיוחד במלאכים ובצדיקים שהם רוחניים יותר מאחרים כיון שהם רחוקים מהגשמיות, ולכן יש להם השגה גבוהה יותר ושייכות להבין את קדושת השי"ת. לכן מה שהם מהללים את השי"ת זה בעל חשיבות גדולה יותר.

סְלָה: סלה פירושו ברציפות יום וכל היום ובמשך כל הימים כמו שכתוב בגמ' (עירובין נד ע"א) תנא דבי רבי אליעזר בן יעקב, כל מקום שנאמר נצח סלה ועד - אין לו הפסק עולמית. ופירוש הענין שהמלאכים והצדיקים משבחים את הקב"ה באופן קבוע. ובפרט הדבר בולט בצדיקים שמשבחים ומודים לקב"ה בכל הנסיונות שיש להם. לעומת שאר העם אע"פ שכולם מאמינים בני מאמינים, לפעמים נדמה להם שגם יד הטבע והמקרה פועלת. לכן דווקא על המלאכים והצדיקים ראוי לומר שהם יהללוך סלה באופן קבוע וברציפות.

בְּרוּךְ אַתָּה הוִי"ה הָאֵל הַקְּדוֹשׁ: כמבואר לעיל תואר האל פירושו שהקב"ה תקיף בחסד וא"כ פירוש חתימת הברכה שאע"פ שהקב"ה קדוש ומובדל מאיתנו, הוא יורד ומתחסד איתנו ומשפיע עלינו מרוב חסדו וטובו, וכמו שדוד המלך אמר בתהלים, רם על כל גוים ה', על השמים כבודו, המשפיל לראות בשמים ובארץ. דהיינו שהגויים אומרים שה' רם ולכן כבודו רק על השמים, אבל הוא לא משגיח על הארץ. אבל אנחנו אומרים שהקב"ה כל כך רם שגם להשגיח על השמים זוהי השפלה בשבילו, וכמו שהוא משפיל את עצמו לראות את הנעשה בשמים כך הוא משגיח גם על הארץ.

ברכת אתה חונן

הברכה הרביעית ברכת הדעת, את ברכות הבקשה פותחים בברכה הדעת כי אם אין לאדם דעת הוא לא ידע לבקש ולהתפלל להשי"ת שיתן לו את צרכיו (הברכה הרביעית ועד הברכה התשיעית הם ו' בקשות פרטיות לכל יחיד ולאו דווקא לכל עם ישראל).

אַתָּה חוֹנֵן: "חונן" מלשון מתנת חנם, כלומר על כל אדם לדעת שהחכמה והידיעות שיש לאדם ניתנו מהקב"ה במתנת חנם, וזהו "אתה חונן". ברכת חונן הדעת היא היחידה מבין הברכות האמצעיות שהם ברכות הבקשה הפותחת במלה "אתה", כיון שבברכה זו אנחנו באים להעמיק את ההכרה שכל הדעת שיש לנו באה רק מהשי"ת ולא מחכמתו של האדם. וכמו ששלמה המלך אומר (משלי ג, ה) בטח אל ה' בכל לבך, ואל בינתך אל תישען. ופירש הגר"א ששכלך לא יהיה לך אפילו לא בתורת משענת, אלא על האדם לבטוח בהשי"ת אפילו במה שנדמה לו שחכמתו היא זו שעמדה לו.

לְאָדָם דַּעַת: "דעת" פירושו שהחכמה שאדם יודע הופכת להיות חלק ממנו. למשל לכל אדם ואפילו לבעלי חיים יש דעת שהאש שורפת, ולא צריך להסביר ולשכנע על הסכנה הטמונה באש. ופירוש הברכה שאנחנו מודים שאפילו הדעת הפשוטה הזו ניתנה לאדם רק מהקב"ה במתנת חנם, ולא בזכות העמל וההבנה של האדם.

וּמְלַמֵּד לְאַנוֹשׁ בִּינָה: "אנוש" הוא מי שנמצא בדרגה יותר גבוהה מאדם, "אדם" הוא מלשון "אדמה" והוא ביטוי למדרגה נמוכה במין האנושי, ואילו "אנוש" הוא ביטוי לאדם בעל מעלה גדולה יותר כמש"כ (תהלים ח, ה) ואתה אנוש כערכי (ספר העיקרים, רבי אברהם בן הגר"א). ופירוש הברכה שגם "אנוש" שיש לו בינה גדולה יותר מכל אדם והוא צריך "ללמוד" את הבינה עד שהוא יהיה מסוגל להבין דבר מתוך דבר, מודה בכך שאת הבינה הזו הקב"ה הוא זה שמלמד אותו במתנת חנם.

וְחֲנִינוּ מֵאַתָּךְ: כאן אנחנו מתחילים לבקש שהשי"ת יתן לנו חכמה בינה ודעת במתנת חנם. ובוה שאנחנו מודים שגם החכמה שאנחנו לומדים אין זה אלא מתנת חנם מהשי"ת. בעצם העובדה שאנחנו מודים שהחכמה בינה ודעת ניתנו לנו מהשי"ת במתנת חנם, יש לנו כבר את הזכות לבקש את החכמה הבינה והדעת.

חֻקָּמָה: כאשר לומדים תורה (או חכמות אחרות) השלב הראשון בלימוד הוא להחכים ולדעת את הפרטים שלומדים.

בִּינָה: אחרי שיודעים את החכמה, דהיינו הפרטים, צריך להבין אותם דהיינו לחבר פרט לפרט, למצוא את השוני בין הפרטים וכדומה עד שמגיעים למסקנות ולהבנה חדשה בנושא הנלמד.

וְדַעַת: הדעה היא להפנים אל הלב את אותם ידיעות של החכמה והבינה, עד שאותה ידיעה תהיה חלק מהאדם. למשל אדם שיש לו מדת הכעס לומר מוסר על מדת הכעס. בתחילה הוא לומד את החכמה, דהיינו את מה שכתוב בספרים על מדה זו, אח"כ הוא מבין יותר את התוצאות של הכעס, אבל אין זה אומר שהוא מפסיק לכעוס, עד שיהיה בו "דעת" והדברים יכנסו לליבו כך שאפילו אם יכעיסו אותו הרבה הוא ימנע מכעס בצורה טבעית כמו שהוא נזהר מהאש בצורה טבעית, ועל כגון זה נאמר (דברים ד, לט) וידעת היום והשבות אל ללכך.

בְּרוּךְ אַתָּה הוֹי"ה חוֹנֵן הַדָּעָה: בחתימת הברכה מזכירים רק את הדעת על הדברים הפשוטים כמו הזהירות מהאש שיש לכל אדם, כיון שכאשר מודים שאפילו את הדעת הפשוטה קיבלנו מהשי"ת במתנת חנם, ודאי שאנחנו מודים שגם את החכמה והבינה והדעת של דברים גבוהים ונעלים יותר אנחנו מקבלים מהבורא יתברך במתנת חנם, וגם הַעֲמֵל בתורה יודע שהצלחת הלימוד באה מהקב"ה במתנת חנם.

ברכת השיבנו

הברכה החמישית ברכת התשובה והיא באה לאחר ברכת הדעת כיון שאדם שיש לו דעת מבין שעליו לשוב בתשובה שנאמר (ישעיה ו, י) ולבכו יבין ושבו ורפא לו, בברכה זו יש ג' חלקים, השבה לתורה קירוב לעבודת השי"ת והחזרה בתשובה.

הַשִּׁיבֵנו: פירוש המילה "השיבנו" הוא לחזור לדבר שהיה לנו כבר. וגם כאן הבקשה הראשונה היא לחזור למה שהיה לנו קודם וזהו התורה כדלקמן.

אָבִינוּ: כיון שמבקשים כאן על ההשבה לתורה משתמשים בתואר "אבינו" ולא "מלכנו", טעם הדבר שהאב חייב ללמד את בנו תורה, כך אנחנו מבקשים שהקב"ה יתייחס אלינו כמו אב לבנו וילמד אותנו את התורה. כמו כן, התורה ניתנה לנו ירושה מאבותינו, ככתוב (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב, ואנחנו מבקשים לשוב לירושה האמיתית של אבותינו והיא התורה הקדושה.

לְתוֹרַתְךָ: כאמור הבקשה היא ההשבה לתורה. ודווקא על התורה שייך לומר השבה, שהרי נשמות כל ישראל, וכן נשמות הגרים, עמדו בהר סיני במתן תורה (כמבואר בפרקי דרבי אליעזר פמ"א) וכל נשמה קיבלה את חלקה בתורה, חלק המיוחד רק לה (שמות רבה כח, ו). וכן אמרו חז"ל (נדה ל ע"ב) שמלמדים את הולד במעי אמו את כל התורה כולה. והפירוש, שמלמדים אותו את כל התורה בפרט את החלק המיוחד לו בתורה. וא"כ פירוש הברכה

לְמַעַלָּה שְׁמוֹנֵה עָשָׂרָה לְמִשְׁכֵּיל יט

היא שאנחנו מבקשים שהקב"ה יסייע בידנו לשוב וללמוד את התורה שלמדנו כבר, ובפרט שנזכה ללמוד ולגלות את החלק המיוחד לכל אחד בתורה.

וְקָרְבָנוּ: ממשיכים לבקש שנזכה להתקרב לעבודת התפילה והמצוות, לכן לא אומרים "השיבנו" אלא "קרבנו" דהיינו שנתקרב מכאן ולהבא לתורה. והמתפלל כראוי נקרא קרוב לה', כמש"כ (תהלים סה, ה) אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך.

מְלַפְנוּ: בהתקרבות לעבודת התפילה אומרים "מלכנו" ולא אבינו, כיון שהעובד את השי"ת בתפילה ובמצוות נקרא עבד המלך, ומכאן התואר "עבודת השם".

לְעִבּוֹדָתְךָ: התפילה נקראת עבודה, כמו שאמרו חז"ל (תענית ב ע"א) איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפילה. גם קיום המצוות נקרא "עבודה" כמוש"כ (דברים כה, מז) תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה וגו'. וא"כ ביאור הבקשה שאנחנו מבקשים שנזכה לעזרה מהשי"ת להתפלל בכוונה ולקיים את המצוות כראוי ובשמחה.

וְהִחַזְרֵנוּ בְּתַשׁוּבָה: לחזור פירושו לחזור לדבר שכבר היינו בו, וזה מתאים גם לענין של לחזור בתשובה. החטא מרחיק את האדם מהשי"ת, כיון שנפש החוטא נפגמת לפי גודל החטא, ולחזור בתשובה פירושו שהאדם חוזר אל הקב"ה לאחר החטא, כלומר התשובה יכולה לעשות תיקון לנפש החוטא, לכן התשובה מקרבת את האדם אל הקב"ה.

שְׁלֵמָה: השב בתשובה שלמה הוא השב מחמת הרצון להתקרב להשי"ת, ולא מחמת הפחד מהעונש, ואם כן הבקשה שהקב"ה יערה עלינו רוח ממרום כך שנזכה לשוב בתשובה שלמה מתוך אהבת השי"ת ולא רק מחמת פחד העונש.

לְפָנֶיךָ: התשובה השלמה ביותר היא כאשר השב זוכה להתקרב להשי"ת עד לדרגת "לפניך" שנאמר (תהלים פ, ד) אלוקים השיבנו והאר פניך ונושעה. וזוהי התשובה שמגעת עד כסא הכבוד, כמו שאמרו חז"ל (יומא פו ע"א) גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד.

פְּרוּךְ אַתָּה הוֹי"ה הַרוֹצֵה בְּתִשְׁבּוּבָה: את האפשרות והרצון שנשוב בתשובה גילה לנו רק הקב"ה בעצמו. כמו שאמרו חז"ל (ירושלמי מכות פ"ב הל' ו) ששאלו את החכמה והנבואה מה עונשו של החוטא, ותשובתם היתה שעליו להיענש, כיון שלפי סדרי הדין החוטא צריך להיענש. עד שבא הקב"ה בעצמו ואמר "יעשה תשובה ויתכפר לו", דהיינו, רק הקב"ה בעצמו יכול לתת את האפשרות לתקן את החטא על ידי התשובה, והוא גם רוצה בתשובה שלנו יותר מאשר העונש.

ברכת סלח לנו

הברכה השישית בקשת הסליחה באה אחרי ברכת התשובה כיון שעל ידי התשובה הקב"ה סולח לאדם שנאמר (ישעיה נה, ז) וישוב אל ה' וירחמנו.¹

¹ כדי להבין את נוסח הברכה צריך להקדים, שיש הבדל בין חטא לפשע, שחטא הוא דבר הנעשה בשוגג, כמו שכתוב (שופטים כ, טז) קולע באבן אל השערה ולא יחטיא, כמו שלהחטיא את המטרה אינו במזיד, וכן (מלכים א, א, כא) אני ובני חטאים, כלומר חסרים. וא"כ כאשר אדם אינו מושלם ונכשל בשוגג, הוא משמעות של חטא. משא"כ פשע, הוא דבר שנעשה במזיד.

עוד יש להקדים שנאחנו מבקשים מהקב"ה שידון אותנו כמו אב לבנו. וכידוע אב לבנו, מוכן לסלוח לו אפילו על דבר שהבן עושה במזיד, ופשעי הבן בעיני אביו נחשבים לחטא בשוגג, משא"כ אם הקב"ה מתיחס אלינו כמלך לעבד, שעבד החוטא אפי' בשוגג כלפי המלך נחשב מזיד, כי מלך דן בכל חומר הדין כמו שמתאים לכבוד המלכות ואפי' שלא היתה לו כוונה לזלזל בכבוד המלכות.

עוד צריך להבין את ההבדל בין סליחה למחילה. ובהקדים שבכל עבירה שאדם עושה יש שני דברים, יש בה את הפגיעה בכבוד המלך השי"ת שממרים את רצונו. ובכל עבירה יש גם פגם וטומאה בנפש החוטאת, וכמו שכתוב במאכלות אסורות "ונטמאתם בם", שע"י חטא מאכלות אסורות נוצר טימטום הלב, וכן בשאר העבירות כל אחת לפי חומרתה גורמת טימטום הלב של החוטא.

ופירוש המילים "סלח לנו" הוא מחיקת החטא לגמרי שלא ישאר ממנו שום רושם. משא"כ מחילה היא מלשון חלל, כמו לרוקן צינור מפסולת שיש בו, שאינו מנקה אותו לגמרי, לעומת סליחה שאינה משאירה רושם חטא כלל.

לפי הקדמות אלו נוכל להבין שבכל עבירה בין שוגג או מזיד יש פגם בנפש האדם, ועל חטא בשוגג אנחנו יכולים לבקש מהקב"ה שיסלח לנו, ולא ישאר רושם חטא כלל. אולם על עבירה במזיד אנחנו מבקשים קודם שימחל לנו דהיינו שנפש החוטא תרוקן מהפגם אע"פ שעדיין ישאר חלל.

לְמַעַלָּה שְׁמוֹנֵה עָשָׂרָה לְמִשְׁכִּיל כא

סָלַח לָנוּ: סליחה היא סליחה גמורה כאילו לא היה חטא, לעומת מחילה שאינה מחיקת החטא לגמרי. ומכיון והבקשה כאן על חטא בשוגג, אומרים סלח לנו, ולא מחל לנו, וכן אומרים אבינו ולא מלכנו.

אָבֵינוּ: הבקשה היא שהקב"ה יתיחס אלינו כמו אב לבנו, ומכיון שדרכו של אב לסלוח לבנו החוטא כנגדו אפילו אם הבן פשע כנגד אביו במזיד, מכל מקום אביו מתייחס לחטא כאילו נעשה בשוגג.

פִּי חָטְאָנוּ: חטא הוא דבר שנעשה בשוגג כמש"כ (ויקרא ד, כז) ואם נפש אחת תחטא בשגגה. ואילו פשע הוא מזיד, ולפי זה הבקשה היא שהקב"ה יתייחס למעשים שלנו כמו אב לבנו, שרואה אותם כשגגות בלבד ולא כמזיד, ולכן יש מקום לבקש שהקב"ה יסלח לנו, וימחק את החטא לגמרי כאילו מעולם לא נעשה חטא.

מָחַל לָנוּ: מחילה היא מלשון חלל, דהיינו שהאדם החוטא עושה פגם בנפשו, ובקשת המחילה היא להעביר את החטא מהנפש כך שבמקום העבירה יהיה חלל ריק. כלומר לרוקן את העבירה מהחוטא, כמו צינור שמרוקנים אותו ממה שיש בו. ומכיון והבקשה על חטא במזיד, אנחנו לא מעיזים פנינו לגמרי, אלא מבקשים שלכל הפחות הקב"ה ירוקן מתוכנו את החטא ואע"פ שישאר חלל, לעומת בקשת הסליחה שהיא מחיקת החטא לגמרי כאילו לא היה.

מְלַפְּנוּ: על חטא במזיד מבקשים שלכל הפחות הקב"ה יתייחס אלינו כמלך אל עבדיו, וכמו שהמלך מוחל לעבדיו המשרתים אותו, כך אנחנו מבקשים שהקב"ה ימחל לנו כמו מלך המוחל לעבדו.

פִּי פָּשְׁעָנוּ: אם אנחנו כעבדים, א"כ חטאינו נחשבים כפשע דהיינו כמזיד, כמו שמלך דן את עבדו בכל חומר הדין, ועל העבד להיזהר מאוד שלא להיכשל בכבוד המלך ואפילו בשוגג. וגם על חטא שנעשה בשוגג, כלפי

המלך הדבר נחשב למזיד כי העבד צריך להיזהר מאוד בכבוד המלך. ולכן אנחנו מבקשים שגם על הפשעים שנעשו במזיד הקב"ה ימחל לנו.

פי אל טוב: לאחר שביקשנו מהקב"ה שיסלח וימחל לנו על מעשינו, אנחנו מוסיפים לומר שאתה הקב"ה "אל טוב" דהיינו עושה חסד, ואתה רוצה להתחסד איתנו ולקבל את תשובתינו.

וְסִלַח אֶתָּה: הקב"ה רוצה בתשובתו של החוטא, לא רק בגדר של מחילה כאמור, אלא בגדר של סליחה כך שהחטא ימחק לגמרי עד שלא יהיה צורך כלל להעניש את החוטא ולזכך אותו ביסורים ועונשים.

בְּרוּךְ אַתָּה הוִי"ה חֲנוּן: "חנון" פירושו מתנת חנם, דהיינו שסליחת העוונות נחשבת למתנת חנם כיון שעל פי דרכי הדין החוטא היה צריך להיענש, כמו שאמרו החכמה והנבואה, ורק הקב"ה חונן את האדם ומקבל את תשובתו, עד שהחטא נמחק לגמרי (ירושלמי מכות לא).

הַמְרַבֵּה לְסִלּוּחַ: דרכו של אדם שאם הוא פוגע בחברו, ומבקש סליחה, חברו סולח לו, אבל אם חברו חוזר על מעשיו שוב ושוב, חברו כבר לא יסלח לו. אבל הקב"ה "מרבה לסלוח" דהיינו שוב ושוב בכל פעם ופעם שהאדם חוטא. ולא רק שהקב"ה מוחל על החטא, אלא אף סולח לגמרי, וכמו בנוסח תפילת יום הכיפורים שאומרים "המעביר אשמתינו בכל שנה ושנה".

ברכת ראה נא

הברכה השביעית ברכת ראה נא בענינו וקבעו אותה בברכה השביעית כיון שישראל עתידין להיגאל בשביעית (אפילו שלפי סדר הפסוקים בקשת הרפואה היתה צריכה להיות לאחר בקשת הסליחה).

רְאֵה: המילה "ראה" פירושה לראות את צרכיו של הזולת, וכן כאן אנחנו מבקשים שהקב"ה יביט עלינו לטובה. וכמו שבגלות מצרים לאחר שבני

לְמַעַלְהָ שְׁמוֹנֶה עָשָׂר לְמִשְׁכֵּיל כג

ישראל זעקו אל השם מחמת העבודה כתוב (שמות ב, כה) וירא אלוקים את בני ישראל וידע אלוקים, דהיינו שהקב"ה הביט על בני ישראל ונתן את ליבו עליהם לטובה (עי' רש"י שם).

נא: אין "נא" אלא לשון בקשה, כמו שאמרו חז"ל עה"פ (בראשית כב, ב) קח נא. והפירוש הוא שגם במקום שהדין נותן שלא לקבל את הבקשה, בכל זאת מבקשים שהקב"ה ישמע את בקשתנו.

בְּעֵינֵינוּ: "ענינו" הוא העוני שלנו הן עוני הפרנסה והן עוני בשאר חסרונות, כמו חסרון בריאות, נחת ושלוה ושאר הדברים החסרים לנו.

וְרִיבָה רִיבָנוּ: ריב הוא מלשון מלחמה, והבקשה היא שהקב"ה ילחם בשבילנו את המלחמות עם האויבים שלנו.

וּמַהֲרָ לְגַאֲלָנוּ: הבקשה כאן היא על הגאולה מהיסורים שיש לנו, ומהצרות והסבל שיש לנו מאומות העולם. ומכיון ואנחנו חוששים שלא נוכל ח"ו לעמוד יותר בצרות אלו, ולא נעמוד בנסיונות, אנחנו מבקשים מהקב"ה שיגאל אותנו מהצרות מהר, ולא ימתין עדי שיהיו לנו מספיק זכויות כדי להיגאל.

נְאֻלָּה שְׁלֹמָה: עיקר הגאולה שאנחנו מבקשים היא הגאולה השלמה, לכן לאחר שמבקשים על הגאולה מהצרות שיש כעת, מוסיפים לבקש על הגאולה השלמה העתידה במהרה בימינו. המשמעות של גאולה שלמה היא שלאחר הגאולה ודאי שהגלות לא תחזור יותר כמו שהיתה, לעומת הגאולות הקודמות שלא היו גאולה שלמה ולכן חזרנו למצב של גלות.

לְמַעַן שְׁמַךְ: מוסיפים לבקש שאפילו אם לא מגיע לנו גאולה בזכות עצמנו, בכל זאת אנחנו מבקשים שהקב"ה יגאל אותנו למען שמו, דהיינו שלא יתחלל שם ה' בגויים, כיון שכל זמן שיש לעם ישראל צרות, אומות העולם

טוענים שהקב"ה ח"ו עזב אותנו, ואם כן יש חילול שם שמים בין האומות, לכן מבקשים שגם אם אין לנו את הזכות להיגאל, בכל זאת הקב"ה יגאל אותנו למען שמו שלא יתחלל בין האומות.

פִּי אֶל גּוֹאֵל: יש לנו את הזכות לבקש את הגאולה כיון שידוע לנו שהקב"ה רוצה להיטיב לנו ולהביא את הגאולה, לכן מוסיפים כי אתה "אל גואל", דהיינו תקיף בחסד שרוצה לעשות איתנו חסד ולהביא את הגאולה.

חֶזֶק אֲתָה: על גאולת מצרים כתוב שהיתה ביד חזקה (שמות ו, א). הענין של יד חזקה הוא שגם אם מדת הדין מקטרגת ואומרת שלא לגאול את עם ישראל, כמו שטענו מלאכי השרת על גאולת מצרים מה הללו עובדי עבודה זרה אף הללו עובדי עבודה זרה, והקב"ה לא התחשב בדבריהם. כך גם לעתיד לבוא אומות העולם יטענו את אותה טענה על הגאולה (מדרש תהלים טו, ד"ה ר' עזריה), והקב"ה לא יתחשב במדת הדין, ובדבר זה ניכר שהקב"ה "חזק" שהוא השליט היחיד שלא משועבד לחוקים, ואפילו לא לחוקים שהוא עצמו קבע.

בְּרוּךְ אַתָּה הוֹי"ה גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל: מסיימים בתפילה שהקב"ה יאיר פניו אלינו ויגאל אותנו, ומכיון ובקשה זו לא התיחדה על הגאולה העתידה אלא על הגאולה מהיסורים והצרות שבכל דור ודור, מסיימים ואומרים "גואל ישראל" בלשון הווה, ולא יגאל ישראל בלשון עתיד. ומכיון והבקשה על הישועה לכל יחיד ויחיד, מסיימים גואל ישראל ולא אומרים "עמו ישראל" כמו שמסיימים בהמשך בברכת תקע בשופר.

ברכת רפאנו

הברכה השמינית היא בקשת הרפואה, והיא בשמינית כיון שהמילה ביום השמיני והנימול זקוק לרפואה (אפילו שלפי סדר הפסוק בקשת הרפואה היתה צריכה להיות הברכה השביעית).

לְמַעַלָּה שְׁמוֹנֵה עֶשְׂרֵה לְמִשְׁכִּיל כה

רְפָאָנוּ הוּי"ה: בבקשה זו אנחנו מבקשים מהקב"ה שירפא אותנו מכל מחלות הגוף והנפש. את האות פ' של רפאנו צריך לומר בלי דגש, לעומת מקומות שכתוב רפאנו עם פ' דגושה שהוא לשון כבוד וקשה, להורות שרפואת בשר ודם באה על ידי צער וטורח, אבל רפואה הבאה מהשי"ת אין בה צער כלל (רבנו בחיי שמות כא, יט).

וְנִרְפָּא: רפואה הבאה על ידי הקב"ה היא רפואה מושלמת באופן שגם המקטרג הטוען שיש להביא לאדם יסורים לא יקטרג יותר, לעומת רפואה על ידי שליח שאומנם מרפא את המחלה אבל לא מבטלת את הקטרוג למחלה (ע"פ הזוה"ק"ן).

הוֹשִׁיעֵנוּ וְנִשְׁעָה: אחרי שביקשנו רפואה על מחלות רגילות וקלות, ממשיכים לבקש רפואה ממחלות קשות יותר, על רפואה ממחלות קשות נכון לומר "הושיענו" יותר מ"רפאינו", וגם מאותם מחלות שצריך ישועה אנחנו מבקשים שהתשועה תבוא על ידי הקב"ה, באופן כזה שהסיבה שהביאה את עונש המחלה תתבטל והמקטרג לא יוסיף לקטרג.

פִּי תְהַלְתָּנוּ אָתָּה: מוסיפים לומר שאפילו שהחולה יודע שהמחלה באה בגלל עוונותיו, בכל זאת הוא מבקש רפואה וישועה לכבוד השי"ת, ומאחר שהקב"ה מרפא ומושיע גם כאשר לחולה יש עדיין עוונות, שמו של הקב"ה יתהלל ויתעלה בכך הוא מתחסד איתנו ושולח את הרפואה וישועה ברוב טובו וחסדו.

^ן אלא שיש להבין, הרי כל מחלה שבאה לאדם באה בגלל עוונותיו לפי חשבונות שמים, וא"כ הרפואה צריכה להיות בעצם תוצאה של תשובה שלמה. וא"כ כאשר הרופא מרפא, אם האדם עשה תשובה, הרי שהתרופה צריכה להועיל, ואם האדם לא עשה תשובה, הרופא לא יכול לרפא את האדם אפי' לא בפעם הזאת. אלא ההסבר הוא שהקב"ה נתן לרופא רשות לרפא, דהיינו יש לאדם בחירה לעשות תשובה ולהתרופת בעקבות התשובה, ויש דרך שבה הקב"ה מסתיר את הנהגתו, וכאשר אדם נותן את בטחונו, בהשי"ת הקב"ה בעצמו מרפא אותו, ואז רפואתו רפואה שלמה, אבל אם הוא פונה רק אל הרופאים ולא אל התשובה אז ניתנה רשות לרופאים לרפאות, אבל אז רפואתו אינה רפואה שלמה, ולכן אנחנו מבקשים רפאו ה' ונרפא, שהרפואה תהיה רפואה שלמה.

לְמַעַלָּה שְׁמוֹנָה עָשָׂרָה לְמִשְׁכֵּיל

וְהַעֲלֵה: מלשון הפסוק (ירמיה ל, יז) כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך וגו'. "העלה" פירושו שהקב"ה יעזור לנו להתרומם ולהתעלות בדרגה הרוחנית, עד כדי כך שנזכה לבטל את סיבת החטא.

אָרוּכָה: מכאן מתחילים לפרט כמה סוגי מחלות, ואלו הן: ארוכה נאמר למי שיש שבר בעצמותיו, שיש לו צורך שיתארך הבשר והשברים יתחברו זה לזה (מלבי"ם שם).

וּמְרַפָּא לְכָל תַּחֲלוּאֵינוּ: אלו הם המחלות הפנימיות.

וּלְכָל מְקַאֲוֵינוּ: הם הכאבים הפנימיים ללא מחלה.

וּלְכָל מְפוֹתֵינוּ: מכות הבאות מבחוץ ללא שבר פנימי.

פִּי אֵל: תקיף בחדסד (כמו שנתבאר כמה פעמים).

רוּפָא רַחֲמָן: מלשון הפס' (דברים כח, נט) וחלאים רעים ונאמנים. דהיינו כנגד חלאים רעים אומרים שהשי"ת רחמן, ואנחנו מבקשים שהקב"ה יגביר את מדת הרחמים עלינו, וממילא יש לנו סיבה לבקש שהוא ירפא אותם.

וְנִאֲמָן אֶתָּה: כנגד חלאים נאמנים, והפירוש הוא שנאמן הוא מלשון התמדה, כמו שכתוב (ישעיה כב, כג) ותקעתי יתד במקום נאמן, וא"כ חלאים נאמנים הם חלאים ארוכים וקיימים שמתמידים הרבה זמן, וכנגד זה אומרים שהקב"ה נאמן ברפואה, דהיינו שהקב"ה מתמיד לתת לנו רפואה.

בְּרוּךְ אַתָּה הוִי"ה רוּפָא: בלשון הווה, דהיינו שאנחנו מודים שהקב"ה מרפא אותנו כל הזמן בלי הפסק, שהרי גם אדם בריא צריך שמירה שגופו לא יחלה, והבקשה לא רק שנבריא ממחלות, אלא גם מבקשים שנמשיך להיות בריאים.

חֲלוּלֵי עֲמוּ יִשְׂרָאֵל: כשמבקשים על הרפואה צריכים לעורר רחמי שמים שהרי הקב"ה אוהב את עמו ישראל, כמו שאומרים בתפילת המועדים אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו וכו', לכן בזכות זה אנחנו מבקשים שהקב"ה ירפא אותנו באופן מיוחד גם במחלות שלגויים אין מזור ורפואה.

ברכת השנים - ברך עלינו

הברכה התשיעית ברכת השנים, כיון שהיא מדברת גם על הרשעים שמפקיעים שערים, ודוד הזכיר אותם במזמור התשיעי בתהלים שנאמר שבור זרוע רשע (תהלים י, טו; ומזמור זה נחשב לתשיעי ולא לעשירי כיון שמזמור א' ומזמור ב' נחשבים למזמור אחד).

פְּרֹךְ עָלֵינוּ: בברכה זו מבקשים על הגשמים והפרנסה. הפרנסה באה לעולם כולו בזכות עם ישראל, לכן לא אומרים ברך סתם, אלא "ברך עלינו" כלומר תברך אותנו ומברכה עלינו תמשיך הברכה לכל העולם. וכמו שאמרו חז"ל (תענית כד ע"ב) אמר רב יהודה אמר רב: בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת: כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת.

הוֹי"ה אֶלְקֵינוּ: כשאומרים ד' אלוקינו, שם הוֹי"ה הוא מדת הרחמים, ושם אלוקים הוא מדת הדין, ואם כן הפירוש הוא שהקב"ה יפעיל את מדת הרחמים כדי להשפיע עלינו טובה, וגם מדת הדין תסכים למדת הרחמים להשפיע עלינו טובה.

אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת: שנה נקראת בשם זה כיון שבשנת חמה יש שנה ימים. והבקשה היא שהקב"ה יברך את כל ימות השנה בגשמים ובפרנסה טובה.

וְאֵת כָּל מִיָּנִי: מבקשים שירד גשם לברכה, אלא שיש גשם המועיל לצמחים מסויימים ומזיק לאחרים, לכן מבקשים שהגשם שירד יהיה טוב לכל מיני הצמחים.

תְּבוּאָתָהּ: אין הכוונה רק לחמשת מיני דגן, אלא לכל סוגי המזון שהאדם והבהמה זקוקים לו. ואם כן הבקשה היא שאותם צמחים שאנחנו ניזונים מהם יהיו מבורכים מלאים תבואה ומזון.

לְטוֹבָה: מוסיפים לבקש שהגשם והברכה ירדו לטובה, כי לפעמים יורדים גשמים ויש שפע של תבואה, אבל אין בזה טובה, כי מחיר הסחורה יורד ואף אחד לא רוצה לקנות ויש המפסידים מכך, לכן מבקשים שיהיה לטובה וכולם יהיו מרוצים מהתוצאה של הגשם והפרנסה, הן הקונים והן המוכרים.

וְתֵן טַל: טל הוא דבר תמידי הקיים כל ימות השנה, וגם עליו מבקשים שיהיה לטובה ולא יגרום נזק.

וּמָטָר: מטר הוא הגשם היורד מלמעלה, אלא שיש הבדל בין גשם למטר. גשם הם המים הבאים מכח התאדות הים והאוקיינוס והוא בא באופן הנראה טבעי, ואילו מטר הם המים הבאים מלמעלה מ"המים העליונים", כמו שכתוב (עקב יא, יא) למטר השמים תשתה מים, דהיינו המטר בא בהשגחה שמיימית, לכן אנחנו מבקשים שתתן לנו מטר בהשגחה פרטית, ושנאנחנו נראה כיצד המטר והגשם באים בהשגחה.

לְבִרְכָּה: מבקשים שהגשם ירד לברכה, דהיינו בנחת ובמקום שצריך, אם הגשם יורד מהר ובזעף הוא גורם לנזקים שטפונות ולשבר את העצים, נמצא שהוא גורם נזק יותר מברכה, לכן מבקשים שהגשם ירד לברכה.

עַל פְּנֵי הָאָדָמָה: מוסיפים לבקש שהגשם ירד בכל מקום על פני האדמה כדי שהשפע יורגש בכל העולם. ודבר זה נקרא "פני האדמה" מלשון פנים, שכמו אדם המאיר פנים לחברו, כך כאשר יורדים גשמים האדמה מצמיחה ונהיית ירוקה וכביכול מאירה פנים לבני האדם ולבעלי החיים. לעומת אדמה יבשה שנראית כאילו אינה מאירה פנים.

לְמַעַלָּה שְׁמוֹנֵה עָשָׂרָה לְמַשְׁכִּיל כט

וְנָתַן פְּנֵי תֵבֵל: רוּחַ הוּא נַחַת, כְּמוֹ שְׁכָתוּב (תְּהִלִּים סה, יא) תְּלִמְיָה רוּחַ נַחַת גְּדוּדִיָּה. וְכֵן כָּתוּב (יִשְׁעִיָּה נה, י) כִּי אִם הָרוּחַ אֶת הָאָרֶץ. דִּהְיִינוּ שֶׁהַגִּשְׁמִים וְהַמָּטֵר יִרְדּוּ בְּנַחַת וַיִּגְרְמוּ נַחַת לָאָרֶץ. וְאַנְחָנוּ מִבְּקָשִׁים עַל כָּל פְּנֵי תֵבֵל וְלֹא רַק עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּאִמּוֹר שֶׁהַשְּׁפַע בָּא לְעוֹלָם דֶּרֶךְ עִם יִשְׂרָאֵל.

וְשִׁפַּע אֶת הָעוֹלָם כָּלּוֹ: מִבְּקָשִׁים שִׁיבּוֹא שׁוֹבַע לְעוֹלָם כְּמוֹ שְׁכָתוּב (נַחְמִיָּה ט, כה) וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁבְּעוּ וַיִּשְׁמְנוּ וַיִּתְעַדְנוּ בְּטוֹבְךָ הַגְּדוֹל.

מִטּוֹבְךָ: תִּשְׁבִּיעַ אֹתָנוּ מִטּוֹבְךָ וְלֹא מִמַּתַּנֵּת בֶּשֶׁר וְדָם, וְכֹאשֶׁר שְׁבַעִים מִטּוֹבוֹ שֶׁל הַקַּב"ה פִּירוּשׁוֹ שֶׁמִּתְפָּרְנְסִים בְּכַבּוֹד בְּדֶרֶךְ הִיתָר לֹלֵא אִיסוּר גּוֹל רְבִית וְאוֹנָאָה. וּבְנוֹסָף כְּאִשֶׁר שְׁבַעִים מִהַטּוֹב שֶׁל הַקַּב"ה שְׁבַעִים מִזֶּה הִרְבָּה אִפִּילוֹ אִם אוֹכְלִים מַעֲט, כְּמוֹ שְׁכָתוּב (וַיִּקְרָא כו, ה) וְאִכְלַתֶּם לַחֲמֻכֶּם לְשׁוֹבַע.

וּמִלֵּא יְדִינוּ מִפְּרֻכּוֹתֶיךָ: כְּמוֹ שְׁכָתוּב (תְּהִלִּים סה, י) פִּלַּג אֱלֹהִים מִלֵּא מִים, וּפִירוּשׁוֹ שֶׁאַחֲרֵי שֶׁהָאֲדָמָה תִּשְׁבַּע מִים לְבִרְכָה, יִשָּׂאֵר עוֹד שְׁפַע מִים לְשִׁתִּיהָ לְאָדָם וְלִבְהֵמָה.

וַיַּעֲשֶׂר מִתְּנוֹת יְדִיךָ: אֲנַחְנוּ מִבְּקָשִׁים שֶׁהַעוֹשֵׁר יִבּוֹא מִמַּתַּנֵּת יָדֶיךָ וְלֹא מִמַּתַּנֵּת בֶּשֶׁר וְדָם, כִּי מִתְּנָה מַעֲשֵׂר יָדוֹ שֶׁל הַקַּב"ה הִיא מִתְּנָה מִלֵּא שְׁפַע, וְאִין בָּהּ בּוֹשָׁה, לְעוֹמֵת מִתְּנָה מִבֶּשֶׁר וְדָם שֶׁהִיא בְּצַמְצוּם וַיִּשׁ בָּהּ בּוֹשָׁה.

שְׁמֶרָה וְהִצִּילָה שְׁנָה זֹו מִכָּל דְּבָר רָע: עוֹד מִבְּקָשִׁים שֶׁהַקַּב"ה יִשְׁגִּיחַ עֲלֵינוּ לְטוֹבָה וַיִּקְבֵּל אֶת תְּפִילָתָנוּ לְגִשְׁם כְּמוֹ שְׁכָתוּב (דְּבָרִים יח, יב) אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דּוֹרֵשׁ אֹתָהּ תִּמִּיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית הַשָּׁנָה. שֶׁפִּירוּשׁוֹ שֶׁהַקַּב"ה מִשְׁגִּיחַ בְּאוֹפֵן מִיּוֹחַד עַל הָאָרֶץ לְפִי הַתְּפִילּוֹת שֶׁלָּנוּ, וּמִגֵּן עַל הָאָרֶץ מִכָּל דְּבַר רַע הַעֲלוּל לְהִזִּיק לָאָרֶץ וּלְיוֹשְׁבֵיהָ.

וּמִכָּל מִיָּנִי מִשְׁחִית: מוֹסִיפִים לְבַקֵּשׁ שֶׁהַקַּב"ה יִצִּיל אֹתָנוּ מִהַמְּלֶאכֶה הַמִּשְׁחִית, כְּמוֹ שְׁכָתוּב (שְׁמוֹת יב, כג) וְלֹא יִתֵּן הַמִּשְׁחִית לְבָא אֶל בְּתִיכֶם לְנִגּוֹף.

וּמִכָּל מִיָּנִי פּוֹרְעָנוֹת: מִבְּקָשִׁים שֶׁהִקְבִּ"ה לֹא יִפְרַע מֵאִתְּנוּ עַל עֲוֹנוֹתֵינוּ. פּוֹרְעָנוֹת הֵיא נִקְמָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בַּמִּדְבָּר לֹא, ב) נִקּוּם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הַמִּדְיָנִים, וְכֵתֵב הַתְּרָגוּם אֶת־פְּרַע פּוֹרְעָנוֹת. וְכֵן כָּתוּב בְּשִׁירַת דְּבוּרָה (שׁוֹפְטִים ה, ב) בַּפְּרוּע פְּרַעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל.

וְעָשָׂה לָּהּ תְּקֻנָּה טוֹבָה: תְּקוּהָ עַל שֵׁם הַפְּסוּק (יִרְמִיָּה יז, יג) מִקּוּהָ יִשְׂרָאֵל ה' מוֹשִׁיעוֹ בַּעַת צָרָה. דֵּהֵינּוּ שֶׁהַתְּקוּהָ שֶׁלָּנוּ שֶׁתְּהִיָּה שְׁנָה מְבוֹרְכַת הֵיא רַק עַל הַשִּׁי"ת, לְכֵן אֲנַחְנוּ מִבְּקָשִׁים שֶׁהַשִּׁי"ת יִמְלֵא אֶת תְּקוּתֵינוּ.

וְאַחֲרֵית שְׁלוֹם: גַּם מִי שֶׁהֵתְחִלָּה שְׁלוֹ לֹא טוֹבָה, יֵשׁ לוֹ עוֹד תְּקוּהָ שֶׁהֵאֲחֵרִית תְּהִיָּה טוֹבָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים לז, לד) כִּי אַחֲרֵית לֵאִישׁ שְׁלוֹם, וְאִם כֵּן אֲנַחְנוּ מִבְּקָשִׁים שֶׁגַּם אִם בַּתְּחִלַּת הַשְּׁנָה, בְּרֹאשׁ הַשְּׁנָה, לֹא נִגְזַר עֲלֵינוּ גְזִירוֹת טוֹבוֹת, מ"מ הַגְּזִירָה תִּתְּהַפֵּךְ לְטוֹבָה וְהֵאֲחֵרִית תְּהִיָּה אַחֲרֵית שְׁלוֹם.

חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל כָּל תְּבוֹאָתָהּ וּפִירוּתֶיהָ: מִמְּשִׁיכִים לוֹמַר שֶׁגַּם אִם בְּרֹאשׁ הַשְּׁנָה לֹא נִגְזַר טוֹבָה וּבְרַכָּה, מְכַל מִקּוּם הִקְבִּ"ה יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִדַּת הַרַחֲמִים וַיְחוּס עַל הַתְּבוּאָה וְהַפִּירוֹת שֶׁל הַשְּׁנָה. (לְקַמֵּן בְּבִרְכַת שְׁמַע קוֹלְנוּ מִבּוֹאֵר הַהַבְדֵּל בֵּין חוּס לְרַחֵם)

וּבְרַכָּה בְּגִשְׁמֵי רְצוֹן בְּרַכָּה וּבְנִדְבָה: כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמִשְׁנֵה בַתְּעֻנִית (פ"ג מ"ח) שְׁחֹנֵי הַמַּעְגַּל בִּיקֵשׁ גִּשְׁמֵי רְצוֹן בְּרַכָּה וּנְדָבָה, דֵּהֵינּוּ שֶׁהִקְבִּ"ה יִתֵּן בְּרִצּוֹן גִּשְׁמִים שֵׁישׁ בֵּהֶם בְּרַכָּה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יַחֲזַקְאֵל לז, כו) וְהוֹרַדְתִּי הַגֶּשֶׁם בַּעֲתוֹ גִּשְׁמֵי בְּרַכָּה יֵהִיו, וְהֵם יֵהִיו גַּם גִּשְׁמֵי נְדָבָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּה' סח, י) גֶּשֶׁם נְדָבוֹת תִּנְיָף אֱלוֹקִים. וְאֵלוֹ גִּשְׁמִים שְׁנוֹתָנִים שֶׁפַּע בְּרַכָּה כִּיּוֹן שֶׁהֵם בְּאִים בְּרִצּוֹן וּבְנְדָבָה אֶפִּילוֹ אִם אֲנַחְנוּ לֹא זְכָאִים לְקַבֵּל בְּרַכָּה זֹו עַל פִּי מִדַּת הַדִּין.

וְתֵהִי אַחֲרֵיתָהּ חַיִּים וְשִׁבְעָ וְשְׁלוֹם, פְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת לְבְּרַכָּה: אֲנַחְנוּ מִחֲזַקִּים אֶת הַבְּקָשָׁה שֶׁהֵאֲחֵרִית שֶׁל הַשְּׁנָה תְּהִיָּה כְּמוֹ הַשְּׁנִים הַטּוֹבוֹת. בְּפִירוּשׁ הַרוֹקַח כָּתֵב כְּשֵׁנִי אֲלִישַׁע, וַיִּתְכַּן גַּם כְּמוֹ הַשְּׁנִים שֶׁהָיוּ בְּזִמְנֵן שֶׁלְּמָה הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיוּ שְׁנִים

לְמַעַלָּה שְׁמוֹנֵה עָשָׂרָה לְמִשְׁכִּיל לא

שבהם היה שפע גשמי ורוחני לישראל יותר מכל השנים שבאו אחר כך.

פִּי אֶל טוֹב וּמִטֵּיב אֶתָּה: כי אתה השי"ת טוב ומטיב, כמו שכתוב (תהלים קיט, סח) טוב אתה ומטיב, דהיינו שהקב"ה טוב ולכן הוא גם מטיב, וכיון שהקב"ה טוב הוא מטיב את ההטבה הגדולה ביותר. לא כמו מי שאינו טוב אבל הוא נאלץ להטיב, או שיש לו סיבה להטיב שהטובה שלו אינה גדולה ושלמה.

וּמְבָרַךְ הַשָּׁנִים: ואתה הוא מברך את השנים בשפע גשמים פרנסה וטובה.

בְּרוּךְ אַתָּה הוִי"ה מְבָרַךְ הַשָּׁנִים: סיום הברכה כמו שכתוב במדרש כשזרע יצחק אבינו ומצא מאה שערים מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מברך השנים (שבולי הלקט).

ברכת השנים - ברכנו

בְּרָכְנוּ: בקיץ משנים מהנוסח של ימות הגשמים ואומרים ברכנו במקום ברך עלינו כדי להבדיל בין קיץ לחורף.

הוִי"ה אֶלְקֵינוּ: כשאומרים ה' אלוקינו, שם הוִי"ה הוא מדת הרחמים, ושם אלוקים הוא מדת הדין, ואם כן הפירוש הוא שהקב"ה יפעיל את מדת הרחמים כדי להשפיע עלינו טובה, וגם מדת הרחמים תסכים למדת הרחמים להשפיע עלינו טובה.

בְּכָל מַעֲשֵׂי יְדִינוּ: מבקשים שתהיה ברכה במעשה ידינו כמו שכתוב (תהלים צ, יז) ויהי נועם ה' אלוקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו. שפירושו שהשכינה תשרה במעשי ידינו, ומעשינו יתמלאו בקדושה וממילא בהצלחה.

וּבְרַךְ שְׁנַתְנוּ בְּטָלְלֵי: מבקשים שהשנה תתברך כמו טל שיוורד מלמעלה כמו

שכתוב (תהלים קלג, ג) כטל חרמון שיורד על הררי ציון, כלומר כמו החרמון שהוא גבוה שהטל יורד ממנו אל המקום הנמוך כמו מלך שמשפיע אל העם, כך הטל ירד בהשפעה ישירה מהשי"ת על הארץ.

רְצוֹן בְּרָכָה וּנְדָבָה: כמו שאת הגשמים ביקשנו ברצון ברכה ונדבה, כך גם את הטל אנחנו מבקשים שהקב"ה יוריד ברצונו הטוב, וממילא הטל יהיה לברכה ונדבה.

וְתִהְיֶה אַחֲרֵיהֶם חַיִּים וְשָׁבַע וְשָׁלוֹם פְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת לְבְרָכָה: מבקשים שגם אם בראש השנה לא נגזר גזירות טובות על השנה, מכל מקום תהפוך את הגזירה לטובה, וממילא אחרית השנה תהיה חיים לעולם, והחיים יקבלו שובע של פרנסה, ולא די בשובע אלא שיהיה שלום כי אם אין שלום מה יועיל השובע. וכל זה יהיה כמו השנים הטובות שהיו לברכה.

פִּי אֶל טוֹב וּמְטִיב אֶתָּה: כי אתה השי"ת טוב ומטיב, כמו שכתוב (תהלים קיט, סח) טוב אתה ומטיב, דהיינו שהקב"ה טוב ולכן הוא גם מטיב, וכיון שהקב"ה טוב הוא מטיב ההטבה גדולה ביותר. לא כמו מי שאינו טוב אבל הוא נאלץ להטיב, או שיש לו סיבה להטיב שהטובה שלו אינה גדולה ושלמה.

וּמְבַרְכֶּךָ הַשָּׁנִים: ואתה הוא מברך את השנים בשפע, גשמים בעיתם וטל בזמנו, וממילא השנה תהיה מלאה שפע פרנסה וטובה.

בְּרוּךְ אַתָּה הוֵי"ה מְבַרְכֶּךָ הַשָּׁנִים: סיום הברכה כמו שכתוב במדרש כשזרע יצחק אבינו ומצא מאה שערים מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מברך השנים (שבולי הלקט).

ברכת תקע בשופר

הברכה העשירית ברכת תקע בשופר והיא בקשה כללית על הגאולה ועל קיבוץ גלויות (מכאן והלאה כל הברכות הם ברכות לכל כלל ישראל ולא לכל יחיד ויחיד).

תְּקַע בְּשׁוֹפָר: לפני הגאולה שתבוא במהרה הקב"ה יתקע בשופר גדול כמו שכתוב (ישעיה כז, יג) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול. המשמעות של תקיעת בשופר הוא לעורר את לב השומעים להחליש ולהכניע את היצר הרע שבקרבם, וכאשר היצר נחלש, ממילא האדם מתרומם מבחינה רוחנית. כמו כן, מצינו את תקיעת שופר במתן תורה, בראש השנה ולעתיד לבוא, שבשלושתם המטרה בתקיעת השופר היא להכניע את היצה"ר ועל יד כך מתרבה השפע רוחני.

גְּדוּל: את המשמעות של שופר "גדול" ניתן ללמוד ממה שאמרו חז"ל (פרקי דרבי אליעזר פל"א) שלאחר עקידת יצחק אברהם אבינו הקריב את האיל על גבי המזבח, וקרנותיו של האיל נשארו, הקרן השמאלית היתה קטנה יותר ובה נשמע קולו של הקב"ה במתן תורה על הר סיני, ואילו הקרן הימנית היתה גדולה יותר ובה עתיד הקב"ה לתקוע לעתיד לבוא בקיבוץ גלויות, ולכן אנחנו מבקשים שהקב"ה יתקע בשופר הגדול המוכן עוד מעקידת יצחק.

לְחֵרוֹתֵנוּ: החרות האמיתית היא כמובן חרות ושחרור מהיצר הרע. דהיינו שעל ידי קול השופר עם ישראל יוצאים לחרות מהיצר הרע, וכמו שהיה במתן תורה, שחז"ל דרשו על הפסוק (שמות לב, טז) חרות על הלוחות אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה. שהעוסק בתורה נעשה בן חורין מהיצר הרע.

וְשָׂא נֶס: מבקשים שהקב"ה יגאל אותנו מתוך נפלאות. ומבקשים שהנפלאות לא יהיו בהסתר אלא בגלוי לעיני כל העמים. הפירוש של נס הוא סימן, "ושא נס" פירושו כמו שמרימים דגל לסימן כדי שיראו את הדגל למרחוק. והבקשה היא שהקב"ה יעשה לנו ניסים גדולים, ואת הניסים האלו כולם יראו, גם

הגויים, וכמו שכתוב (ישעיה ה, כו) ונשא נס לגויים, וכך נתחזק באמונה בהשי"ת.

לְקַבֵּץ גְּלוּיֹתֵינוּ: הניסים ונפלאות שאנחנו מבקשים הם שגלויותינו יתקבצו מהגלות, והבקשה היא שקיבוץ הגלויות יבוא בעקבות הרמת הנס, דהיינו שהנס יהיה כל כך בגלוי עד שהאומות יפסיקו לשעבד את עם ישראל ועל ידי זה עם ישראל יתקבצו ממקומות גלותם.

וְקַבְּצֵנוּ יְחַד: כאן מבקשים שקיבוץ הגלויות יהיה לכל עם ישראל ביחד, ולא כמו בזמן בנין בית שני שעשרת השבטים לא חזרו, וגם מהשבטים שחזרו היו כאלו שנשארו בכבל. לכן אנחנו מבקשים שבגאולה העתידה ישובו גם עשרת השבטים ואיתם כל כלל ישראל.

מֵאַרְבַּע פְּנֵפוֹת הָאָרֶץ: עם ישראל גלה לארבע כנפות הארץ, ובעקבות כך הושפענו מהתרבות של כל אומה שהיינו בתוכה. לכן אנחנו מבקשים שלא רק שנצא מהגלות הפיזית, אלא גם מהגלות הרוחנית וההשפעה השלילית שהושפענו מהגויים בכל מקום ומקום.

לְאַרְצֵנוּ: הגאולה תהיה לארצנו דווקא. המעלה של ארץ ישראל שהיא לא סתם שטח אדמה, אלא שאפשר לספוג בארץ ישראל רוחניות כזו שאי אפשר לספוג בארץ אחרת, כמו שאמרו חז"ל שהדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה, לכן אנחנו מבקשים שנתרומם ברוחניות ונשוב לנחלת אבותינו ולדרגה הרוחנית שהם הגיעו אליה.

פְּרוּךְ אֵתָה הוֹי"ה מְקַבֵּץ נְדָחֵי: מוסיפים לבקש שהקב"ה יקבץ גם את הנדחים מעם ישראל, דהיינו אלו שנאבדו מעם ישראל ושכחו את היהדות שלהם, כמוש"כ (ישעיה כז, יג) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים:

עָמוּ יִשְׂרָאֵל: אנחנו ראויים להיקרא "עמו ישראל" כאשר אנחנו עושים "מעשה עמך" דהיינו שאנחנו הולכים בדרכי התורה והמצוות, והכוונה היא שהגאולה תבוא לכל עם ישראל בזכות התשובה, כמו שאמרו חז"ל אין ישראל נגאלים אלא בתשובה (לעומת ברכת ריבה רבנו שמדברת על גאולת כל יחיד ויחיד מצרותיו, שמסיימת בנוסח גואל ישראל ולא עמו ישראל).

ברכת השיבה שופטינו

הברכה הי"א ברכת השיבה שופטינו באה לאחר ברכת תקע בשופר כיון שלאחר קיבוץ גלויות עושים דין במעט הרשעים שנשארו, וזה יהיה על ידי השופטים, שנאמר (ישעיה א, כה-כו) ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגידך וגו' ואשיבה שופטיך כבראשונה.

הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרְאֲשׁוֹנָה: כמאמר הפסוק (ישעיה א, כו) ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועצריך כבתחלה, והביאור הוא שתפקיד השופטים בישראל הוא לשפוט וללמד את העם את משפטי התורה הן בדינים ומשפטים שבין אדם לחברו, והן בהלכות שבין אדם למקום, ובנוסף הם צריכים להנהיג וללמד את העם את הדרך שיש ללכת בה. ולכן מבקשים שלאחר היציאה מהגלות, כאשר הגויים כבר לא ישלטו בנו ולא נלמד ממעשיהם, נשוב למצב הקודם שבו השופטים מלמדים אותנו את דרכי התורה, ומנהיגים אותנו בדרך שבה יש ללכת.

וְיוֹעֲצֵינוּ כְּבַתְּחִלָּה: היועצים הם אלו שמלמדים את העם כיצד לעשות את מה שהשופטים אמרו להם לעשות.

וְהִסִּיר מִמֶּנּוּ יְגוֹן וְאֲנָחָה: ההבדל בין יגון לאנחה, שיגון הוא העצבות שיש בלב בלי סיבה הניכרת לעין, ואילו אנחה היא שברון הגוף הבא מהצרות העוברות על האדם (אבני אליהו). והבקשה היא שכאשר השופטים ישובו ללמד את העם את המשפט, והיועצים יתנו עצה כיצד לעשות את ציווי התורה, ממילא הקב"ה יסיר מאיתנו יגון ואנחה, וכמו שכתוב (משלי כט, ב)

במשול רשע יאנח עם. והטעם הוא שהקב"ה ברא את העולם לפי התורה וממילא כל דרך חיים השונה מדרך התורה היא גם דרך חיים נגד טבע העולם, ואם כן מוכרח שיהיה יגון ואנחה.

וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ מְהֵרָה אָתָּה הוֹי"ה לְבִדְךָ: גם כאשר ישובו השופטים והיועצים להנהיג את העם, עדיין אין זה התכלית השלמה, כי אנחנו עדיין מצפים לראות את מלכות השי"ת, ורק הוא לבדו המולך, ותפקיד השופטים והיועצים הוא ללמד את רצון המלך. ומבקשים שזה יהיה במהרה, כי כל עוד אנחנו במצב שאין שופטים ומלכות השי"ת לא נגלית לענינו, יש לנו הרבה יגון ואנחה, ושמו יתברך מתחלל בין האומות.

בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים: מכיון וביקשנו את המלכת השי"ת, עדיין יש מקום לחשוש שמלכות השי"ת תבוא בצורה קשה, כמו שכתוב בספר יחזקאל (כ, לג) ובחימה שפוכה אמלוך עליכם, לכן אנחנו מבקשים שמלכות השי"ת תשוב להיות כבתחילה אבל לא ביסורים וחימה, אלא בחסד ורחמים. בחסד פירושו שהקב"ה ישפיע עלינו גם אם אנחנו לא ראויים לכך על פי הדין, ורחמים פירושו שהקב"ה ישפיע עלינו באופן שגם מדת הדין תסכים לכך.

בְּצִדְקָה וּבְמִשְׁפָּט: משפט הוא לעשות דין ללא התחשבות, ואילו צדק הוא לעשות פשרה בין הצדדים, כמו שכתוב על דוד המלך (שמואל ב ח, טו) ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו, ואמרו חז"ל (סנהדרין ו ע"ב) כיצד יתכן שדוד עשה גם משפט וגם צדק, אלא דוד היה עושה משפט שיש בו צדק וזהו פשרה. כך אנחנו מבקשים שמלכות השי"ת תשוב באופן שהקב"ה יתפשר כביכול איתנו ולא ידון אותנו במדת הדין בלבד.

פְּרוּךְ אָתָּה הוֹי"ה מְלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט: מסיימים מעין החתימה במלכות השם ולא בהשבת השופטים כיון שמלכות השי"ת היא העיקר. ומשתמשים בתואר "מלך" כיון שעשיית המשפט היא אחד מתפקידי המלך כמו שכתוב (משלי כט, ד) מלך במשפט יעמיד ארץ. ואומרים "אוהב" כי

הקב"ה אוהב את המשפט כמו שכתוב (תהלים צט, ד) ועוז מלך משפט אהב, ואמרו חז"ל (דב"ר שופטים) אמר הקב"ה מכל מה שבראתי איני אוהב אלא את הדין.

ברכת ולמלשינים

הברכה הי"ב בברכת למלשינים (והיא הברכה הי"ט שניתקנה ע"י שמואל הקטן לאחר חורבן בית שני) והיא באה לאחר ברכת השיבה שופטנו כיון שאחד מתפקידי השופטים הוא לבער את הקוצים שבכרם.

לְמִינִים: המינים הם אלו שכופרים בתורה שבכתב ושבע"פ, ואפילו באות אחת מהתורה. המינים היו לועגים לתורה ולמצוותיה ואת דבריהם היו מעבירים לכמרים של עובדי עבודה זרה, ובצורה זו היו גורמים לשנאת האומות ולויכוחים בנושא דת בין הרבנים לכמרים, ויכוחים אלו גרמו לעם ישראל צרות רבות אפילו שהכמרים נאלצו לראות ולהודות באמיתות התורה לעומת דברי ההבל שלהם.

וְלְמַלְשֵׁינֵיהֶם: המלשינים הם אלו שהיו מוסרים את ממונם של ישראל לידי השלטונות בצורות שונות, הן כדי שמלכי הגויים יגבו מיסים מעם ישראל, וכן היו מוסרים את אחיהם שלא שמרו על חוקי המדינה בה היו חיים וכדומה.

אֵל תְּהִי תִקְוָה: המינים והמלשינים שהיו מלשינים לכמרים ולשלטונות השתדלו למצוא חן בעיניהם, ואף קיבלו תגמולים עבור מעשיהם. לכן אנחנו מבקשים שלאותם מינים ומלשינים לא תהיה תקוה, דהיינו שהגויים לא יקבלו את דבריהם, לא ימצאו חן בעיניהם, ובודאי שלא יגרם נזק לכלל ישראל ממעשיהם. כמו כן, שלא תהיה להם תקוה, כיון שהרשעים אע"פ שהם יורדים לגיהנום לאחר שהם מסיימים לקבל את עונשם הם עולים מגיהנום ומקבלים שכר עבור המצוות שעשו. אולם על אלו שמלשינים לאומות העולם אמרו חז"ל שהם יורדים לגיהנום לדורי דורות ואף שגיהנום כלה הם אינם כלים.

וְכָל הַזְדִּים: הזדים הם אלו העושים עבירות במזיד מתוך כוונה לעשות רע, ומעשיהם נובעים מחמת הגאווה שלהם, כמו שכתוב (משלי כא, כד) זד יהיר לץ שמו, ומטעם זה הם מתלוצצים על עושי המצוות.

פְּרָגַע יֵאבְדוּ: הבקשה היא שברגע שהם יתלוצצו על עושי המצוות מיד הם יאבדו, וכך כולם יראו שדרכם אינה נכונה ואין ללמוד מהם.

וְכָל אוֹיְבֶיךָ וְכָל שׁוֹנְאֵיךָ: לאחר שביקשנו על אלו שמלשינים עלינו אצל הגויים, מבקשים גם על אותם גויים העושים את הצרות לכלל ישראל. "אויבך ושונאיך" בא מהפסוק (דברים ל, ז) ונתן ה' אלוֹקֶיךָ אֶת כָּל הָאֱלֹהִים הָאֵלֶּה עַל אוֹיְבֶיךָ וְעַל שׁוֹנְאֵיךָ אֲשֶׁר רַדְפֶּיךָ. וכתב הרמב"ן (ויקרא כו, טז) שאלו שתי האומות שרודפים אותנו תמיד. דהיינו אדום וישמעאל שלכל אורך הגלות רודפים אותנו, ולכן אנחנו מבקשים שתתקיים ההבטחה שהאלות יהיו על שתי אומות אלו. והם נקראים אויבך ושונאיך ולא אויבנו ושונאינו, כיון שמי שעושה צרות לכלל ישראל אין זה אלא משום שעם ישראל נחשבים לבניו של הקב"ה וא"כ שנאתם בעצם היא כלפי השי"ת.

מְהֵרָה: על גוים אלו אנחנו מבקשים שיכרתו במהרה, כיון שכל זמן שהם קיימים, מלבד מה שהם רודפים אותנו יש בזה גם חילול שם שמים גדול.

יִכְרְתוּ: יכרתו פירושו שיכרתו עם השורש שלהם, כמו עץ שכורתים אותו מהשורש שאין לו שום קיום כיון שאין לעץ יותר ממה לינוק.

וּמְלָכוֹת הָרְשָׁעָה: בברכת השיבנו ביקשנו להשיב את השופטים והיועצים לשלוט על ישראל כדי שהם ידריכו את העם לעשות את רצון השי"ת. בברכה זו אנחנו מבקשים גם את ההיפך, דהיינו שמלכות הרשעה שמדריכה את העם לעשות את ההיפך מרצון התורה תיעקר ממקומה.

מְהֵרָה: גם עליהם אנחנו מבקשים שיעקרו במהרה כדי שהחילול שם שמים

לְמַעַלָּה שְׁמוֹנֵה עָשָׂרָה לְמִשְׁכֵּיל לט

שיש מחמת מעשיהם לא ימשיך, ומבקשים עליהם ארבע בקשות כדלהלן:

תְּעַקֵּר: לעקור דבר פירושו כמו לעקור עץ מהשורש, אבל עדיין נשאר מעט חיבור לשורש וגם מעט מהשורש עדיין נשאר באדמה. כך מבקשים שמלכות הרשעה תיעקר מהשורש אבל חלק מהשורש ישאר, כיון שמדברים על מלכות הרשעה בקשתינו שיתמו החטאים, אבל לחוטאים ישאר עוד משהו שמחובר לשורש כדי שיוכלו לעשות תשובה על מעשיהם.

וּתְשַׁבֵּר: לאחר שעוקרים את העץ מהשורש שוכרים אותו לחתיכות, כך מבקשים שמלכות הרשעה תישבר והם יהיו כמו חתיכות נפרדות, דהיינו שיהיה פירוד בין כל השותפים למלכות זו.

וּתְכַלֵּם: עוד מבקשים שאותם חתיכות שנשארו לאחר השבירה יכלו ויאבדו מהעולם.

וּתְכַנְיַעם: עוד מבקשים שגם אם ישאר מהם חלק כלשהו, אותו חלק מאותה מלכות הרשעה יכנע לפני השי"ת ולא תהיה להם תקומה יותר.

בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ: ואת כל זה אנחנו מבקשים שיהיה במהרה כדי שהחילול שם שמים בעולם יפסק, ואם זה לא יהיה במהרה לפחות שנזכה לראות את זה בימינו כל עוד שאנחנו חיים.

פְּרוּךְ אַתָּה הוֹי"ה שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמְכַנְיַע יְדֵימ: סיום הבקשה הוא על שני הסוגים עליהם ביקשנו, על האויבים, דהיינו אויבי ה' מאומות העולם, והמזידים הם המינים והמלשינים מעם ישראל.

ברכת על הצדיקים

הברכה הי"ג ברכת על הצדיקים כיון שלאחר שביערו את הרשעים נותרו שאר חלקי העם, ובברכה זו אנחנו מבקשים ברכה לכל חלקיו השונים של העם, ומתחילים מהצדיקים שבכלל ישראל.

על הצדיקים: האנשים החשובים ביותר בעם, הם הצדיקים, והם אלו שכל מעשיהם על פי הדין וההלכה. צדיקים מלשון צדק, דהיינו שמעשיהם צודקים על פי הדין.

ועל החסידים: החסיד נחשב לבעל דרגה יותר מאשר הצדיק, והם אלו שמתחסדים ועושים יותר מהדין, דהיינו שהם מחמירים על עצמם יותר ממה שחייבים. בחסידים יש שני סוגים, יש כאלו שמתחסדים יותר מרוב אהבת השם שיש להם, ויש כאלו שמחמירים על עצמם כי הם חוששים ליפול בחטא לכן הם מחמירים על עצמם כדי להרחיק את עצמם מהעבירה, וכמו בעלי תשובה שהיו רגילים בחטא והם מחמירים על עצמם כדי לא לשוב לחטא.

ועל שארית עמך בית ישראל: לאחר שמזכירים את הצדיקים והחסידים בפרטות מזכירים את שאר העם שאינם לא צדיקים ולא חסידים, אבל הם בכלל עושי מעשה עמך בית ישראל.

ועל זקניהם: לאחר שמזכירים את העם מזכירים את מנהיגי העם. הזקנים הם חכמי ישראל שנקראים זקנים, כמו שכתוב (ויקרא יט, לב) והדרת פני זקן, ואמרו חז"ל אין זקן אלא מי שקנה חכמה, וכן אלו הפרנסים המתמנים על הצבור, כמו הדיינים והגבאים.

ועל פליטת בית סופריהם: הסופרים הם התלמידי חכמים שסופרים את אותיות התורה ודורשים עליהם תילי תילים של דרשות והלכות. ועליהם אומרים פליטת בית סופריהם, כיון שבכל דור ודור שונאיהם של ישראל היו נלחמים בעיקר נגד התלמידי חכמים לומדי התורה.

לְמַעַלָּה שְׁמוֹנֶה עָשָׂר לְמִשְׁכִּיל מא

וְעַל גְּרֵי הַצֶּדֶק: לאחר שהזכרנו את כל חלקי עם ישראל, מזכירים גם את הגרים שנתווספו לעם ישראל שעליהם יש מצוה מיוחדת של ואהבתם את הגר (דברים י, יט). ודווקא הגרים שהתגיירו לשם שמים מתוך הכרה בהשי"ת ולא מתוך תועלת אישית.

וְעַלֵּינוּ: לאחר שהזכרנו את כל חלקי עם ישראל בכללות, מוסיפים לומר שהבקשה גם עלינו אפילו אם אנחנו לא נקראים חלק מאותם אלו שמנינו קודם.

יְהִמוּ נָא רַחֲמֶיךָ: המילה יהמו באה מהפס' (ירמיה לא, יט) הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים כי מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה'. המיית המעיים היא כאשר אדם מתרגש ומתלהב מאוד, ההתרגשות גורמת אצלו לשינוי מסדר פעולת המעיים באופן לא רצוני, וזה מראה על התרגשות גדולה, כך אנחנו מבקשים מהשי"ת שירבה להתנהג איתנו ברחמים גדולים כמו מי שמתרגש למשמע דבר טוב עבורו.

הוֹי"ה אֱלֹקֵינוּ: שם הוֹי"ה הוא מדת הרחמים, ושם אלוקים הוא מדת הדין, וכוונת הבקשה שמדת הדין תתמתק מכח הרחמים והשי"ת יתנהג איתנו בשתי מדות אלו ברחמים גדולים מאוד.

וְתֵן שָׂכָר טוֹב: מלבד השכר עבור המצוות מבקשים שהבוטחים בהשי"ת יקבלו גם שכר טוב, דהיינו שכר עבור עצם זה שהם בוטחים בהשי"ת, וכן שכבודם יתגדל בעיני אחרים וכולם יראו שהם מקבלים תוספת שכר ומעלה על עצם העובדה שהם בוטחים בהשי"ת.

לְכָל הַבוֹטְחִים: השכר עבור המצוות מובטח לעושי המצוות והקב"ה לא מקפח שכר כל בריה, אבל גודל השכר של עושי המצוות נמדד לפי מדרגת הבטחון של כל אחד ואחד. וכמו שמבואר בגמ' (סוטה מח ע"ב) אמר רבי אלעזר מאי דכתיב (זכריה ד, י) כי מי בז ליום קטנות, מי גרם לצדיקים

שיתבזבזו שולחנן לעתיד לבוא? קטנות, דהיינו קטנות אמונה שהיתה בהם. ועל זה באה הבקשה שהאמונה והבטחון יהיו גדולים וחזקים כך ששכר המצוות ישולם במלואו ולא בצמצום ח"ו.

בְּשִׁמְךָ בְּאַמֶּת: היינו לבוטחים בהשי"ת שיש להם ידיעה אמיתית בשם ד', כלומר אלו שמכירים את הנהגת השי"ת בעולם ובוטחים בו בטחון שלם (אבודרהם, ור"י בר יקר)

וְשִׁים חֲלֻקְנוּ עִמָּהֶם: שכל השאיפות שלנו יהיו כמו של הצדיקים האמיתיים, ורק הערכים הרוחניים הם אלו שימלאו את ליבנו, ולא נרדוף אחר תאוות העולם הזה או עניינים אחרים מלבד עבודת השם.

וְלְעוֹלָם לֹא נְבוֹשׁ: שלא תהיה לנו בושה לעולם, גם לא בעולם הבא עולם הנצח, שהרי הבושה האמיתית היא הבושה בעולם האמת כיון שהיא בושה עולמית ללא הפסקה, שלא כמו בושה בעולם הזה שהיא זמנית ורגעית.

פִּי בְךָ בְּטָחָנוּ: אנחנו מעיזים פנינו לבקש בזכות הבטחון שאנחנו בוטחים בך, כמו שכתוב (תהלים לב, י) רבים מאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו. וכן אנחנו מבקשים ובוטחים שתחזק אצלינו את מדת הבטחון.

וְעַל חֶסֶדְךָ הַגָּדוֹל בְּאַמֶּת נִשְׁעָנָנוּ: כל המשענת שלנו היא שתתנהג איתנו בחסד וברחמים גדולים, ועל זה אנחנו נשענים. דבר שנשענים עליו נחשב לדבר שבוטחים בו, וזה בזכות ההבטחה הנ"ל שהבוטח בה' חסד יסובבנו.

בְּרוּיךְ אַתָּה הוִי"ה מְשַׁעַן וּמְבַטֵּחַ לְצַדִּיקִים: אע"פ שלכאורה היה צריך לסיים מבטח ואח"כ משען, שהרי רק לאחר שבוטחים בהשי"ת הוא משען לנו, מ"מ הביאור הוא שהקב"ה משען לצדיקים כדי שלא יאבדו את בטחונם בו. דהיינו שהקב"ה עושה ישועות וסימנים של ישועה לצדיקים כדי שהם ימשיכו לבטוח בו בטחון שלם. וכמו שהיה במצרים, עוד לפני שעם ישראל יצאו

ממצרים הם ראו ישועות גדולות בעשרת המכות. וכן עוד לפני שהמן נתלה, הראו למרדכי את הישועה בכך שהמן הרכיב את מרדכי על הסוס וקרא לפני ככה יעשה לאיש. וכן אנחנו רואים סימני ישועה גם בדור הזה, במטרה שנתחזק ונאמין אמונה שלמה בגאולה הקרובה.

ברכת בונה ירושלים

הברכה הי"ד ברכת ירושלים והיא באה לאחר ברכת הצדיקים כיון שלאחר שהצדיקים ירימו את ראשם וקרנם תרום בכבוד נזכה לבנין ירושלים הנקראת עירו של הקב"ה כיון ששם היו סופגים יראת שמים.

תְּשַׁכּוֹן: אנחנו מבקשים שהקב"ה ישרה את שכינתו בירושלים עוד לפני בנין ירושלים, רק בהמשך מבקשים על בנין ירושלים ואומרים "ובנה אותה". הבקשה תשכון היא בקשה להשראת שכינה, כמו שכתוב (שמות כה, ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, דהיינו השראת שכינה במשכן.

בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ: הבקשה לבנין ירושלים אינה רק על בנית הבנינים של ירושלים, אלא בעיקר לבנין הרוחני של ירושלים, ולכן אומרים "תשכון בתוך ירושלים עירך" דהיינו לעירך הקדושה והרוחנית.

כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: ההבטחה להשרות שכינה בירושלים בעתיד נאמרה בזכריה (ח), (ג) ושכנתי בתוך ירושלים. אולם גם כעת כשירושלים בחורבנה עדיין שורה בה שכינה שנאמר (ויקרא כו, לא) והשימותי את מקדשיכם ואמרו חז"ל שגם כאשר ירושלים שוממת קדושתה עליה. ועוד אמרו חז"ל עה"פ (שיר השירים ב, ט) מי זה עומד אחר כותלנו, שמעולם לא זזה שכינה מכותל המערבי. והבקשה כאן שגם בזמן החורבן תמשיך את השראת השכינה בירושלים כאשר דברת, ואפילו אם אין לנו זכויות לכך, והשראת שכינה זו תתחזק עד לבנין ירושלים בקרוב.

וְכִסֵּא דָוִד עֲבֹדְךָ: תפקידו של המלך בישראל אינה כמו מלכי אומות העולם

לעשות סדר ויושר בממלכה, אלא תפקיד המלך בישראל היא להשליט את מלכות השם על העם ועל העולם. לכן כאשר מבקשים על בנין ירושלים שמשם תצא השראת שכינה לעולם, דבר זה יהיה גם על ידי מלכות בית דוד שתשוב למקומה ותמליך את הקב"ה על כל העולם כולו. מטעם זה מובן שהבקשה להשבת מלכות בית דוד היא מאותו ענין של הבקשה לבנין ירושלים ולכן הם סמוכים זה לזה באותה בקשה (ע"פ הב"ח).

מְהֵרָה: כאמור השראת שכינה בירושלים קיימת מעט גם היום בכותל המערבי, אולם מלכות בית דוד עדיין אין לנו, לכן מבקשים על העתיד בלשון "מהרה".

בְּתוֹכָהּ תִּכְיֶין: דוד המלך מלך בתחילה בחברון במשך שבע וחצי שנים, ואח"כ מלך בירושלים במשך שלושים ושלוש שנה, ושם בירושלים התחזקה מלכותו מאוד על כל ישראל שנאמר (שמואל ב ה, י) וילך דוד הלך וגדול וד' אלוקי צבאות עמו.

וּבְנֵיהּ אוֹתָהּ בְּנִין עוֹלָם: כאן חוזרים לבקש על הבנין הרוחני לעתיד של ירושלים, שתחזור שכינה לשרות בירושלים כאשר היה בתחילה, אבל שבנין זה יהיה בנין עולם ולא לזמן כמו בית המקדש הראשון והשני שנבנו על ידי אדם, ולכן היתה בהם אפשרות של חורבן על ידי עוונותינו. אולם בית המקדש השלישי יבנה ע"י הקב"ה בעצמו, וכיון שכך אנחנו מבקשים שהוא יהיה בנין עולם ולא יחרב יותר.

בְּמְהֵרָה: כמו כל מקום שמוזכר במהרה, הכוונה שכל עוד לא מתקיימת בקשה זו יש חילול שם שמים בעולם ואנחנו מבקשים שתתקיים בקשתנו כדי למנוע את המשך חילול ד' שיש כל זמן שירושלים חרבה בעוונותינו הרבים.

בְּיָמֵינוּ: ואם לא נזכה שזה יהיה במהרה בזמן הקרוב, לכל הפחות שנזכה שבנין ירושלים יהיה בימינו, כל עוד שאנחנו חיים כאן בעוה"ז.

בְּרוּךְ אַתָּה הוֹי"ה בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם: סיום הברכה בונה ירושלים בלשון הווה, כיון שכל רגע ורגע הקב"ה מקרב לנו את הגאולה ובנין ירושלים, ואפילו שאנחנו עדיין לא רואים את הגאולה, אבל כאשר ירושלים תיבנה במהרה נראה איך כל המאורעות שעברו עלינו במשך כל הדורות הובילו לבנין בית המקדש.

ברכת את צמח

הברכה הט"ו ברכת את צמח והיא באה לאחר בנין ירושלים כיון שלאחר בנין ירושלים נזכה גם לביאת משיח בן דוד.

אַתְּ צֶמַח: אחד משמותיו של המלך המשיח הוא צמח, שנאמר (זכריה ג, ח) כי הנני מביא את עבדי צמח, ועוד כתוב (זכריה ו, יב) הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ובנה את היכל ד'. וכן כתוב במדרש (איכה רבה א, נא) מה שמו של מלך המשיח... ריב"ל אומר צמח שמו. והטעם שמלך המשיח נקרא צמח יבואר להלן.

דָּוִד עֶבְדְּךָ: משיח בן דוד נקרא "דוד עבדך" כיון שכל המהות שלו היא להביא את עם ישראל לעבודת השי"ת, כך שכל ישראל יעשו רק את רצון השי"ת, לכן הוא גם נקרא "עבדך".

מְהֵרָה תִּצְמִיחַ: הגאולה נמשלה לצמיחת צמח בשני מובנים, האחד שכמו ששותלים גרעין באדמה ולאחר שהגרעין עובר תהליך של ריקבון קם וצומח צמח חדש, כך לפני הגאולה יתרבו הצרות ולאחריהן תבוא הגאולה. והמובן השני, שכמו שצמח גדל לאט ובשלבים כך הגאולה תצמח בכמה שלבים. ובבקשה זו אנחנו מבקשים שהגאולה תצמח לנו מהר כיון שהצרות שעם ישראל עוברים גורמים לחילול שם שמים בין האומות.

וְקָרְנֵנוּ: מלכות בית דוד נמשלה לקרן, כמו שכתוב (תהלים קלב, יז) שם אצמיח קרן לדוד. טעם הדבר להראות שמלכות בית דוד חזקה, כמו הקרן של

השורר שמסמלת את החוזק שלו. ומטעם זה כתוב בגמ' (מגילה יד ע"ב) דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן, שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן.

תְּרוּם בְּיִשׁוּעָתְךָ: ישועה היא למי שסומך לגמרי על הקב"ה ולא עושה השתדלות, כך אנחנו מבקשים שהרמת קרנו של משיח בן דוד תבוא כמו ישועה גם אם לנו זכויות לגאולה. וכמו שאמרו חז"ל (סנהדרין צח ע"א) בעתה אחישנה, זכו אחישנה, לא זכו בעתה. דהיינו שאם יש לנו זכויות הגאולה תבוא מוקדם, ואם אין לנו זכויות הגאולה תבוא בעתה.

פִּי לְיִשׁוּעָתְךָ: שהרי אנחנו מצפים לגאולה, ואפילו אם יש לנו זכויות אנחנו לא בוטחים בזכויות שלנו כיון שאי אפשר לסמוך עליהם, אלא אנחנו סומכים רק על ישועת השי"ת שיגאל אותנו.

קִיּוּנו: אנחנו מקוים לישועה כמו שאמר יעקב אבינו (בראשית מט, יח) לישועתך קיויתי ד'. ובתרגום יונתן בן עוזיאל פירש שיעקב אבינו אמר שהוא לא מקוה לישועה של גרעון בן יהואש ושל שמשון בן מנוח כיון שהישועה שלהם זמנית, אלא הוא מצפה לישועת השי"ת שהיא ישועת עולמים, ויש נוסחאות שכתוב בהן שיעקב אבינו מצפה לישועת משיח בן דוד שעתיד להוציא את בני ישראל מהגלות.

וְצִפִּינו: אמרו חז"ל (שבת לא ע"א) שאחת השאלות ששואלים לאדם לאחר המיתה היא "צפית לישועה". ורש"י (ישעיה לג, ו) על הפסוק והיה אמונת עיתך חוסן ישועות, כתב וז"ל את שהאמנת בהקב"ה בעתים שעברו עליך וצפית לישועה היה לך לחוסן. ולפי זה אנחנו אומרים שעצם הצפיה לישועת ה' היא זו שנותנת לנו את החוסן.

כָּל הַיּוֹם: כשאומרים "כל היום" רוצים לומר שבמשך כל היום מצפים לישועה, אם הגאולה לא באה בבוקר מצפים לה בצהריים, אם היא לא באה

בצהרים, מצפים לה בלילה. ואילו היינו אומרים כל יום היתה המשמעות רק פעם אחת ביום.

פְּרוּךְ אַתָּה הוֹי"ה מְצַמִּיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה: סיום הברכה מעין החתימה, מצמיח את הישועה בלשון הווה, כלומר בכל רגע ורגע הקב"ה מצמיח לנו את הישועה, דהיינו שכל צרה וצרה שיש לעם ישראל בגלות, מקרבת את הגאולה ומתוכה הקב"ה מצמיח את הישועה.

ברכת שמע קולנו

הברכה ה"טז היא ברכה כללית ואחרונה מברכות בקשת הצרכים, והיא ברכת שמע קולנו שבה אנחנו מסיימים בתפילה ובקשה שהקב"ה ישמע ויקבל את כל מה שביקשנו.

שְׁמַע קוֹלְנוּ: בבקשה זו מבקשים בקשה כללית, שהקב"ה ישמע את תפלתנו. נוסח הבקשה הוא "שמע קולנו" ולא שמע תפלתנו, הביאור הוא שקול פירושו קול הברה לא ברור, לעומת תפילה שהיא נוסח ברור, ואם כן הפירוש הוא שאנחנו מבקשים מהקב"ה שישמע גם את הקול שלנו ואפילו אם אנחנו מבקשים דברים שאינם ברורים או שאין לנו זכויות שבקשתינו יתקבלו, בכל זאת אנחנו מבקשים שישמע אפילו את קולנו, וכל שכן שיקבל את תפלתנו.

הוֹי"ה אֶלְקֵינוּ: שם הוֹי"ה הוא מדת הרחמים, ושם אלוקים הוא מדת הדין. כשאומרים שני שמות אלו ביחד הפירוש הוא שמדת החסד תגבר ותכניע את מדת הדין כדי שהקב"ה יתנהג איתנו בחסד ולא לפי מעשינו, ואף מדת הדין תסכים לכך שהקב"ה יתנהג איתנו בחסד.

אָב הַרְחֵמֵן: מוסיפים לבקש שהקב"ה יתנהג איתנו כמו אב שמרחם על בנו, ולא כמו מלך לעבדיו, דהיינו שאפילו הזדונות של הבן נעשים לפני אביו כשגגות, וממילא הביאור הוא שאנחנו מבקשים מהקב"ה שירחם עלינו אפילו אם לא מגיע לנו.

חוס וְרַחֵם עָלֵינוּ: ההבדל בין חוס לרחם הוא, שלחוס הכוונה לתועלת זה שחס על השני, ואילו לרחם הוא לתועלת זה שמרחמים עליו. לדוגמא, כאשר אדם חס על רכושו שלא יאבד, האדם חס על עצמו שרכושו לא יאבד ממנו, וכמו שהקב"ה אמר ליונה (יונה ג, י) אתה חסת על הקקיון וגו'. ודאי שיונה חס רק על עצמו שאין לו את הקקיון. ואילו רחמים הם שמרחמים על מי שזקוק לרחמים, כמו מי שמרחם על חברו שמתיסר. לפי זה מובן שהמלאכים נקראים מלאכי רחמים ולא מלאכי חוס, וכן אמרו חז"ל כל המבקש רחמים על חברו, כלומר שמרחם על הזולת בגלל מצבו של הזולת. ולפי זה אנחנו מבקשים מהקב"ה שיחוס עלינו כמו שאומן חס על כליו כדי שלא יתחלל שמו בין האומות, ובנוסף אנחנו מבקשים שהקב"ה ירחם עלינו בגלל מצבנו הירוד.

וְקַבֵּל פְּרַחְמִים וּבְרָצוֹן: שוב אנחנו מבקשים שהקב"ה יקבל את תפילתנו גם לפנים משורת הדין. אומנם כיון שיש בכך בחינה של קבלת התפילה מחוסר ברירה כביכול, לכן מוסיפים לבקש מהקב"ה שיקבל את תפילתנו גם ברצון ובחביבות אפילו אם לא מגיע לנו.

אֶת הַתְּפִלָּתֵנוּ: מבקשים בקשה כללית שהקב"ה יקבל את כל הדיבורים והמחשבות שערכנו לפניך במהלך כל התפילה.

פִּי אֵל: הבקשה שתפילתנו תתקבל ברצון אפילו אם לא מגיע לנו היא מכיון שאתה העושה חסד בגדר אל, דהיינו תקיף במדת החסד, ולכן אנחנו מצפים שרק אתה תקבל את תפילתנו אפילו שאין לנו זכויות לכך.

שׁוֹמֵעַ תְּפִלּוֹת וְתַחֲנוּנִים אָתָּה: שומע את התפילות שערכנו לפניך, ועם כל זה אנחנו יודעים שהקב"ה לא חייב לקבל את התפילה, אלא משום שאתה הקב"ה רוצה ושומע את תפילת המבקשים מלפניך, ונותן להם חן, דהיינו חסד חנם.

לְמַעַל שְׁמוֹנֵה עָשָׂר לְמִשְׁכֵּל מט

וּמְלַפְּנִיךְ: מוסיפים לומר שהתפילה תבוא לפניך, כיון ששרי מעלה המשמשים במרום מביאים את התפילות שלנו לפני הקב"ה, ולפעמים הם רואים שאין לנו את הזכויות שהתפילה תתקבל, לכן אנחנו מבקשים שגם אם לא נימצא זכאים לפני השרים אבל "מלפניך" השי"ת אל תשיבנו ריקם.

מְלַפְּנוּ: אנחנו מבקשים שאפילו אם תביט עלינו כמלך על עבדיו ולא כאב על בנו, מ"מ תקבל את התפילה שלנו, וכל שכן אם תביט עלינו כאב על בנו.

רִיקָם אֶל תְּשִׁיבָנוּ: הבקשה היא שגם אם אנחנו לא זכאים שכל התפילה תתקבל בשלמות, מ"מ לכל הפחות אל תשיבנו ריקם ותתן לנו משהו ממה שאנחנו מבקשים.

חֲנִינוּ: שוב חוזרים ומבקשים שתשמע את תפילתנו במתנת חנם ואפילו אם לא מגיע לנו.

וְעֲנֵנוּ: לשון מענה כמו שכתוב (איוב לה, א) ויען אֵלֵיהוּ. הנותן מענה צריך להתיחס לשואל ממנו, ואם כן אנחנו מחזקים את הבקשה שהמענה יהיה כמו שאנחנו מבקשים מהשי"ת שיקבל את תפילתנו.

וְשָׁמַע תְּפִלָּתָנוּ: מלשון שמיעה כמו שכתוב (תהלים סה, ג) שומע תפלה. והביאור הוא שהקב"ה גזר שהשפע בא לעולם על ידי התפלה, כלומר הקב"ה חפץ ורוצה את תפילתנו, לכן אנחנו מבקשים שעצם העובדה שאנחנו מתפללים תעמוד לנו כזכות שתשמע את תפילתנו.

פִּי אֶתָּה שׁוֹמֵעַ: כי אתה השי"ת שומע בלשון הווה, כלומר שומע תמיד את התפילות והבקשות של הפונים אליו. ואפילו אם נראה לנו שהתפילה לא התקבלה, מכל מקום היא עושה מחצה כמו שאמרנו חז"ל (ויק"ר י), ועוד אנחנו עתידים לראות את התועלת שבאה כתוצאה מהתפלה.

תְּפִלַּת כָּל פֶּה: הקב"ה שומע לא רק את התפילות של כלל ישראל, אלא גם של אומות העולם המבקשים פרנסה, ואף את תפילת ובקשת הבעלי חיים המבקשים את צרכיהם.

בְּרוּךְ אַתָּה הוִי"ה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה: הברכה מסיימת מעין החתימה שהקב"ה שומע תפלה, וממילא גם אנחנו בכלל זה ואם כן יש לנו את הזכות לבקש שתשמע את תפלתנו.

ברכת רצה

הברכה הי"ז ברכת רצה והיא הראשונה מג' ברכות ההודאה, ובה מבקשים שהקב"ה ירצה את תפילתנו ועבודת ד' שלנו (אין זו בקשה שיקבל את תפילתנו כמו ברכת שמע קולנו).

רְצָה: ברכת רצה אינה על מילוי המשאלות, אלא בקשה חדשה שהקב"ה ירצה את עבודת השם שלנו ואת התפילה שלנו. וכמו מי שחוזר בתשובה שלא די לעשות תשובה אלא צריך תפילה נוספת שתשובתו תתקבל ברצון.

הוִי"ה אֶלְקֵינוּ: ה' מדת החסד, ואלוקים מדת הדין, שגם מדת הדין תסכים להאיר לנו פנים בחסד.

בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל: כתוב בתיקוני הזוהר שרק תפילת הצדיקים הגמורים נכנסת לפני המלך, ואילו תפילת הבינונים נענית רק מבחוץ, ותפילת הרשעים נדחית לגמרי, ומכיון ואנחנו לא יכולים לומר שאנחנו צדיקים גמורים, מזכירים את כלל ישראל ובודאי יש בהם גם צדיקים גמורים, וממילא מבקשים שהקב"ה ירצה אותנו ואת תפילתנו יחד עם תפילת הצדיקים.

וְלִתְפִלָּתְךָ שָׁעָה: אם הקב"ה רוצה אותנו, הוא ירצה ויענה גם לתפילה שלנו, ואפילו את התפילה שלנו לוקה בחסר כמו חוסר כוונה, דהיינו "ברצות ה' דרכי עמו לא ידקדק עמהם בתפילותיהם".

וְהָשֵׁב הָעֲבוּדָה: מאחר וביקשנו שתפילתנו ועבודת השם שלנו תתקבל ברצון, אנחנו מדגישים שעיקר עבודת השם היתה בהקרבת הקרבנות, לכן מבקשים כאן שנזכה בקרוב לבנין בית המקדש ולהקרבת הקרבנות.

לְדָבִיר בִּיתְךָ: כשמבקשים שנשוב לקרבת השי"ת בהקרבת הקרבנות, מדגישים שעיקר הקרבת הקרבנות שהיתה במקדש היא בקודש הקדשים הנקרא דביר, שקול השם היה נשמע מבין הכרובים הנמצא בקדש הקדשים, שנאמר (שמות כה, כב) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים.

וְאֲשֵׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם: המילים ואשי ישראל מחוברים למילים ותפילתם מהרה וכו' (ולא למילים לדביר ביתך שאז המשמעות אשי היא מלשון אש, דהיינו קרבנות) דהיינו שמבקשים שתקבל את תפילתם של אנשי ישראל^ט.

מְהֵרָה: הבקשה היא שתקבל את תפילתנו מהרה, כיון שאם לא כן יהיה חילול שם שמים בין האומות, ועיקר בקשתינו כדי שלא יהיה חילול שם שמים.

בְּאַהֲבָה תִּקְבַּל בְּרָצוֹן: כיון שהקב"ה אוהב את הצדיקים ממילא הוא מקבל את תפילתם באהבה וברצון.

וְתֵהִי לְרָצוֹן תְּמִיד עֲבוּדַת יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ: כאן מבקשים שעבודת השם של עם ישראל, גם אלו שאינם צדיקים, תתקבל ברצון לפני השי"ת תמיד בכל יום. וכמו שכתב הרמח"ל שמאז מתן תורה, הובדלו עם ישראל משאר האומות לשמור את המצוות ושעל ידם מיתקנת כל הבריאה, והשבח הזה מתחדש בכל יום תמיד על עם ישראל. לכן מבקשים שעבודת השם של עם ישראל תמשיך תמיד להתחדש על עם ישראל.

^ט וזה על פי המדרש שמיכאל שר בגדול מקריב נשמתן של צדיקים על המזבח של מעלה. פירוש הדברים, שאש הוא דבר המזכך ומנקה את הזהב והכסף מהפסולת שבו, כך המלאך מיכאל מזכך את נשמות הצדיקים, כך שהוא מקרב אותם יותר להשי"ת. ולפי זה ואשי ישראל מתחבר למשפט הבא, שהוא ותפילתם של אותם אשי ישראל תקבל ברצון.

וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים: כל הבקשות שלנו אנחנו מבקשים בזכות רחמך הרבים, ולא שיש לנו תביעה שתשמע את תפילתנו.

תְּחַפֵּץ בָּנוּ וְתִרְצֵנוּ: מכיון והזכרנו את עבודת הקרבנות, אנחנו מוסיפים לומר שידוע לנו שיותר חשוב מעבודת הקרבנות הוא שנתפלל אליך בלב נשבר ונדכה, כמו שאמר דוד המלך (תהלים נא, יח-יט) כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה, זבחי אלוקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלוקים לא תבזה.

וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ בְּשׂוֹבֶךָ לְצִיּוֹן: שאנחנו נזכה לראות בעינינו את הגאולה. ובפרט בשובך לציון שאז יחזור השפע הרוחני לעם ישראל, וממילא עיננו תזכה לראות את השפע הרוחני.

בְּרַחֲמִים: מבקשים שאפילו אם על פי סדרי הדין לא הגיעה זמן הגאולה בכל זאת מבקשים שהגאולה תבוא במהרה, והשראת השכינה בישראל תחזור למקומה.

בְּרוּךְ אַתָּה הוֹי"ה הַמְּחַזֵּר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן: מסיימים מעין החתימה בהשבת השכינה לציון, ומסיימים בלשון הווה כיון שכל המאורעות שאנחנו עוברים גם כעת מקרבים את הגאולה, נמצא שכבר כעת הקב"ה עושה את הפעולות המקרבות את הגאולה.

ברכת מודים

הברכה הי"ח ברכת מודים והיא באה לאחר ברכת העבודה כיון שלאחר עבודת הקרבנות באה הודאה להשי"ת שנאמר (תהלים נ, כג) זובח תודה יכבדנני. להודאה יש משמעות כפולה, האחד מלשון מודה על האמת והשני מלשון להודות על דבר טוב שנעשה.

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ: מודים מתפרש בשני אופנים, האחד מלשון מודה על האמת, דהיינו שאנחנו מודים על האמת שאתה הוא ה' אלוקינו, ופירוש שני

מלשון הודאה ותודה, דהיינו שאנחנו אומרים תודה על כך שאתה הוא ה' אלוקינו. ושני הדברים תלויים אחד בשני, שהרי רק מי שמודה על האמת שה' הוא האלוקים יכול גם להודות לה' על כך שהוא ה' אלוקינו.

שְׁאֵתָהּ הוּא: "אתה" בלשון נוכח, ו"הוא" לשון נסתר, והכוונה היא שאנחנו רוצים לומר שאפילו שניתנה לנו האפשרות לפנות אליך השי"ת בלשון נוכח, אנחנו יודעים ומדגישים שאין לנו השגה בהשי"ת, לכן אומרים "הוא" בלשון נסתר להורות שאמיתתו השלמה אינה מושגת לנו אלא לו יתברך (ע"פ הרשב"א).

הוֹי"ה אֱלֹקֵינוּ: אנחנו מודים שאתה ה' אלוקינו שמשגיח עלינו, עם ישראל, באופן מיוחד.

וְאֵלֵךְ אֲבוֹתֵינוּ: ובנוסף אנחנו מודים שהקב"ה התגלה והשגיח על אבותינו, ומהם גם אנחנו למדנו את יסודות האמונה כמו שפירטנו בתחילת התפילה בברכת אבות.

לְעוֹלָם וָעֶד: אהבת ה' אלינו היא לעולם ועד, ואפי' שחטאנו וגלינו מארצנו, מ"מ הקב"ה לא החליף אותנו באומה אחרת, וכמו שהובטח לנו פעמים רבות בתנ"ך שהקב"ה אוהב אותנו לעולם ועד ויקיים הבטחתו לגאול אותנו במהרה בימינו.

צוֹרֵנוּ: צור הוא סלע, והכוונה שאנחנו סומכים על השי"ת כמו שאדם נשען על סלע וסומך עליו שלא יפול, וככל שאדם סומך ובוטח יותר בהשי"ת גם השי"ת מראה לו את ההשגחה הפרטית וכמה היה שווה לסמוך על הקב"ה.

צוֹר חַיֵּינוּ: כאמור צור הוא סלע, ו"צור חיינו" ביאורו המחצב שממנו חוצבים את החיים שלנו. הנשמות שלנו נחצבו מתחת לכסא הכבוד והם חלק אלוה ממעל, כמו שכתוב (בראשית ב, ז) ויפח באפיו נשמת חיים, והנופח

בשני נופח משלו, לכן אנחנו כביכול חלק ממנו יתברך, וזהו הצור שממנו ניתנו לנו החיים.

וּמִגֵּן יִשְׁעֵנוּ: מגן פירושו שומר עלינו לפני שתבוא עלינו צרה. וישענו הוא שהקב"ה מושיע אותנו גם לאחר שנכנסנו לצרה.

אָתָּה הוּא: אתה לשון נוכח, והוא לשון נסתר, דהיינו שאנחנו פונים אליך בלשון נוכח ועם כל זה אין לנו השגה בעצמותו יתברך לכן אומרים הוא בלשון נסתר.

לְדֹר וָדֹר נֹדֶה לָךְ: כמו שכתוב (תהלים עט, יג) לדור ודור נספר תהילתך, דהיינו שבכל דור ודור נודה לך מחדש על הניסים והנפלאות שאתה עושה איתנו. וכל דור צריך להודות לקב"ה בפני עצמו כיון שלכל דור יש את הניסים והנפלאות שלו לפי הנסיונות המיוחדים לו.

וְנִסְפָּר תְּהִלָּתְךָ: לא רק שנודה לך אלא גם נספר את תהלתך לאחרים, וטעם הדבר שיש מצוה גדולה להודות ולהלל ולשבח להשי"ת על כל הניסים והנפלאות שעושה איתנו, וככל שמודים לקב"ה בפרהסיא הרי זה טוב יותר.

עַל חַיֵּינוּ: הדבר הראשון שאנחנו מודים עליו הוא על עצם זה שאנחנו חיים נושמים וקיימים. וכמו שכתוב (תהלים קנ, ו) כל הנשמה תהלל יה, ואמרו חז"ל (ב"ר פ"ד) ר' לוי בשם ר' חנינא אמר על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלס לבורא.

הַמְּסוּרִים בְּיָדְךָ: אנחנו מודים בזה שכל רגע ורגע החיים שלנו מסורים בידי הקב"ה, ומי שבאמת מרגיש כך חי בשמחה עצומה, כיון שהוא מודה לקב"ה על כל רגע של חיים, וכן הוא נמנע מעבירה כיון שכל רגע הוא בחשש שמא הבורא יפסיק את השגחתו לרגע אחד.

וְעַל נְשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ: כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים לא, ו) בִּידֶךָ אֶפְקֵד רוּחִי, דְּהֵיִינוּ שְׂאֵדָם מִפְּקִיד אֶת רוּחוֹ וְנִשְׁמַתּוּ בְּכָל לַיְלָה לְהַשִּׁי"ת וְרַק הַנֶּפֶשׁ נִשְׂאֵרֶת אֲצִלּוֹ לְמַטָּה. וְזוֹה אֲנַחְנוּ מוֹדִים לְהַשִּׁי"ת עַל כֵּךְ שֶׁהַנֶּשְׁמָה וְהַרוּחַ מוֹפְקִדוֹת אֲצִל הַבּוֹרָא, וְהוּא מַחְזִיר אוֹתָם לְאָדָם בְּקוֹמוֹ מִשְׁנֵתוֹ כְּמוֹ שְׂאוֹמְרִים כָּל בּוֹקֵר "מוֹדָה אֲנִי".

וְעַל נְפִיךָ שֶׁפָּכַל יוֹם עִמָּנוּ: נֵס הוּא מִלְשׁוֹן דָּגַל, וְאִלוֹ הַנֶּפְלְאוֹת שֶׁהִקְב"ה עוֹשֶׂה אִתְּנוּ בְּצוּרָה גְלוּיָה, כְּמוֹ שִׁינּוּי מִדְּרָךְ הַטְּבַע. אֲמַנָּם יֵשׁ גַּם נִסִּים נִסְתָּרִים שֶׁהֵם הַנְּהַגַת הַטְּבַע שִׁישׁ כְּאִלוֹ שֶׁנִּדְמָה לָהֶם שֶׁהֵם פּוֹעֲלִים מֵעַצְמָם לְלֹא הַשְּׂגָחָה, אִוֹלָם אֲנַחְנוּ מוֹדִים שֶׁגַּם הַנִּסִּים הַנִּסְתָּרִים מוֹשְׁגָחִים מֵהַשִּׁי"ת, וְכָל שֶׁכֵּן הַנִּסִּים הַגְּלוּיִים, וְכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַרַמְבַּ"ן (שְׁמוֹת יג, טז) וּמִן הַנִּסִּים הַגְּדוּלִים הַמְּפּוֹרְסָמִים אָדָם מוֹדָה בְּנִסִּים הַנִּסְתָּרִים שֶׁהֵם יִסוּד הַתּוֹרָה כְּלֵה, שְׂאִין לְאָדָם חֵלֶק בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבִּינוּ עַד שֶׁנֶּאֱמַר בְּכָל דְּבָרֵינוּ וּמִקְרֵינוּ שֶׁכּוֹלֵם נִסִּים אֵין בְּהֵם טְבַע וּמִנְהַגוֹ שֶׁל עוֹלָם, בֵּין בְּרַבִּים בֵּין בִּיחִיד.

וְעַל נְפִלְאוֹתֶיךָ: "נֶפְלְאוֹתֶיךָ" הֵם הַדְּבָרִים הַמְּכּוֹסִים מֵאִתְּנוּ, דְּהֵיִינוּ שְׂאֲנַחְנוּ מוֹדִים גַּם עַל אוֹתָם דְּבָרִים שֶׁהִקְב"ה עוֹשֶׂה אִתְּנוּ שְׂאֲנַחְנוּ אֶפִּילוֹ לֹא יוֹדְעִים שֶׁהֵם נַעֲשִׂים. לְמַשַּׁל אוֹתָם מְזִימוֹת שֶׁל הָאוֹמוֹת לְכֻלּוֹתֵינוּ שֶׁרַק לְאַחַר זְמַן רַב נוֹדַע זְמַמָּם, וְנוֹדַע אֵיךְ הִקְב"ה הִצִּיל אוֹתָנוּ מִיָּדָם.

וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁפָּכַל עֵת: עַל אוֹתָם דְּבָרִים טוֹבִים שֶׁהִקְב"ה עוֹשֶׂה אִתְּנוּ אֶפִּילוֹ שֶׁעַל פִּי סֹדְרֵי הַדִּין לֹא מַגִּיעַ לָנוּ לְקַבֵּל טוֹבוֹת אִלוֹ. וְאֲנַחְנוּ מוֹדִים שֶׁאֵת כָּל הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים הִקְב"ה עוֹשֶׂה אִתְּנוּ בְּכָל עֵת, כָּל רַגַע וְרַגַע לְלֹא הַפְּסָקָה.

עֶרֶב וּבֹקֵר וְצַהֲרָיִם: אֵת הַהוֹדָאָה הַזֹּאת עַל הַנִּסִּים הַנֶּפְלְאוֹת וְהַטּוֹבוֹת אֲנַחְנוּ מוֹדִים לְקַב"ה לְפָחוֹת שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בְּיוֹם, עֶרֶב בְּתַפִּילַת עֶרְבִית, בּוֹקֵר בְּתַפִּילַת שַׁחֲרִית, וְצַהֲרָיִם בְּתַפִּילַת מִנְחָה. וְכֵן בְּכָל מִשְׁךְ הַיּוֹם בְּכָל הַזְּמַנּוֹת נוֹסֶפֶת אֲנַחְנוּ מוֹדִים לוֹ יִתְבָּרַךְ עַל מַה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אִתְּנוּ.

הטוב פי לא כלו רחמיך, המרחם פי לא תמו חסדיך: מלשון הפסוק (איכה ג, כב) חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, ופירושו שאתה הטוב האמיתי, והראיה לזה שרחמיך עלינו לא כלו, ומכיון ואתה הטוב האמיתי גם הרחמים שלך עלינו לא תמו אפילו שלפי הדין היה צריך להיות אחרת, ולכן אתה מתנהג איתנו תמיד בחסדים חדשים.

פי מעולם קנינו לך: כיון שלא תמו חסדיו של הקב"ה מעולם, אנחנו תמיד מקוים לרחמי שמים, ואפילו אם יש בנו חטא, עלינו לקוות לישועת השי"ת שיקבל את תשובתינו ולא יעניש אותנו במדת הדין.

ועל פלם: על כל סוגי החסדים שהזכרנו ושנחנו מודים עליהם.

יתברך: הבקשה "יתברך" שונה מ"ברוך" ופירושה כתב בספר החינוך (מצוה תל) וז"ל, יהי רצון מלפניך שכל בני העולם יהיו מיחסים הברכה אליך ומודים כי ממך תתפשט בכל, דהיינו שאנחנו מבקשים שהקב"ה יתן בלב כל בני העולם שיכירו שהוא יתברך מקור כל הברכות ויודו לו על כך.

ויתרומם ויתנשא: אם אכן כל באי העולם יכירו שהקב"ה הוא מקור הברכות, שמו של הקב"ה יתרומם ויתנשא למעלה למעלה.

תמיד: שמו של הקב"ה יתרומם ויתנשא בפי כל חי תמיד בכל יום בכל עת ובכל שעה.

שמך: שמו של הקב"ה הכוונה להנהגותיו בעולם, ואם כן הבקשה שיתרומם ויתנשא שמו של הקב"ה שהוא זה שמנהיג את העולם לבדו.

מלפנינו: כיון שאתה מלכנו אתה הוא שדואג לנו לכל צרכינו, כיון שתפקידו של המלך לספק את צרכי העם, ואם כן כל באי העולם ידעו שאתה מלכנו, וממילא הם יבינו שאתה הוא מקור הברכות.

לְמַעַלָּה שְׁמוֹנֵה עָשָׂרָה לְמִשְׁכִּיל נז

לְעוֹלָם וָעֶד: באי העולם יכירו את מלכותך "לעולם ועד", דהיינו תמיד בלי הפסק.

וְכָל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סְלָה: לא רק עם ישראל ידעו את מלכותו של הקב"ה ושהכל ממנו, אלא כל החיים גם בני כל האומות יכירו וידעו את שמו של הקב"ה.

וַיְהִלְלוּ: אחרי שאנחנו מודים שהטובות באים מהשי"ת, אנחנו גם מהללים ואומרים שירות ותשבחות לשם השי"ת על הטובות שעושה עמנו.

וַיְבָרְכוּ: בנוסף לכך שאנחנו מהללים את שם השי"ת אנחנו גם מברכים את שמך. הענין של לברך את השי"ת הוא לבקש שהקב"ה שהוא מקור הברכה ימשיך לברך אותנו ולהשפיע עלינו טובות גדולות כמבואר בתפילת רבי ישמעל בן אלישע (ברכות ז ע"א).

אֶת שְׁמֶךָ הַגָּדוֹל הַפְּאֻמָּת: לקב"ה יש כמה שמות, כאשר כל שם מביע הנהגה אחרת בה הקב"ה מנהיג את עולמו, לפעמים מדת החסד הדין הרחמים, לפעמים מתוך הסתר פנים ולפעמים מתוך הארת פנים, ועל העתיד לבוא כאשר הנהגת השם בעולם תהיה בצורה גלויה לעיני כל העמים נאמר (זכריה יד, ט) ביום ההוא יהיה השם אחד ושמו אחד. ולפי זה אנחנו אומרים ומבקשים שנזכה להלל את שמו של הקב"ה, בפרט כשנגיע לזמן בו נהלל את שמו הגדול, דהיינו אותו יום גדול בו נהלל את שמו על הניסים והנפלאות שעשה עימנו, שעליו נאמר ביום ההוא יהיה השם אחד ושמו אחד, ולכן זה גם נקרא שמו "הגדול באמת", כי התכלית הסופית היא להגיע לאותו יום גדול.

לְעוֹלָם פִּי טוֹב: באותו יום גדול שאנחנו מצפים לו, נראה איך הקב"ה כל המהלך של הבריאה החל מבריאת העולם ועד סופו הכל הקב"ה עשה לטובתינו, ואפילו אם כעת רואים דברים שנראה לנו שהם אינם לטובתינו,

בסופו של דבר כשנראה את הסיבה לכל מה שעבר עלינו מבריאת העולם ועד סופו נראה איך הכל היה לטובתינו.

הָאֵל יְשׁוּעָתְנוּ וְעִזְרָתְנוּ: עוד נראה איך אתה הוא שעושה איתנו חסד, המושיע אותנו שלא נהיה בצרות, וכאשר אנחנו כבר בצרה אתה עוזר לנו להתגבר עליה.

סֶלָה: פירוש המילה סלה הוא בתמידות ובלי הפסק, ואם כן אנחנו מודים שנראה איך כל פרט ופרט ללא שום הפסק היה לטובתינו.

הָאֵל הַטּוֹב: ומכיון שהקב"ה הוא האל, דהיינו הרוצה לעשות חסד, אנחנו נראה איך הכל היה לטובה.

בְּרוּךְ אַתָּה הוִי"ה הַטּוֹב שְׁמַךְ וְלֶךְ נֶאֱמָה לְהוֹדוֹת: מסיימים את הברכה מעין החתימה שהנהגות השי"ת מתגלות לנו בשמו שהוא בעל החסד והטוב האמיתי, ולכן רק "לך נאה להודות", לא רק שחייבים להודות, אלא אף נאה ונעים לנו להודות לך, ולא כמו אדם שאע"פ שצריך להודות לו, אבל לפעמים קשה להודות לו מסיבות שונות, אלא לך הקב"ה יהיה גם נאה ונעים להודות.

ברכת שים שלום

הברכה הי"ט ברכת שים שלום היא הברכה האחרונה מברכות התפילה כיון שבתפילה ביקשנו בקשות שונות מסיימים לבקש את השלום כיון שהשלום הוא הכלי קיבול לברכות, ובלעדי השלום אין לנו יכולת לקבל את הברכות.

שים שלום: פירוש המילה שלום הוא שלמות, ואם כן פירוש הברכה "שים שלום" אינה רק שלא יהיה מריבות בין בני האדם, אלא שהקב"ה יעשה שתהיה שלמות בין בני אדם. הדרך להשיג שלמות היא כאשר כל אחד מבני האדם יודע מה תפקידו בקידוש שם שמים בעולם, והוא אף מאמין שהכלים שהוא קיבל מהקב"ה מתאימים לתפקיד שלו, במצב זה אין קנאה ושנאה בין

בני אדם כיון שכל אחד יודע שהכוחות והגשמיות שיש לו זה רק לו לפי ולצורך מילוי תפקידו, ואם חברו קיבל כלים שונים משלו, אין טעם לקנאה כיון שחברו קיבל כלים לתפקיד אחר השונה משלו, זו גם הסיבה שיש שלום בין המלאכים כמו שנבאר בהמשך בעושה שלום במרומיו. ולפי כל זה הבקשה שים שלום היא שהקב"ה יעזור שכל אחד ידע מה תפקידו בעולם.¹

טוֹבָה: לאחר שיש שלום בין בני אדם, וכאמור כל אחד פועל למלא את התפקיד שלו בלבד, ולקדש שם שמים לפי הראוי לו, מבקשים את התוצאות הטובות שבאות בעקבות השלום, ובפרט לפי מה שאמרו חז"ל (סוף עוקצין) אמר רבי שמעון בן חלפתא, לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום. דהיינו, כדי שנקבל את הברכה צריך שיהיה לנו כלי קיבול שלם, אבל אם הכלי יהיה עם חורים כל הברכה שתיכנס לכלי עלולה להאבד, והכלי הזה הוא "השלום". והברכה הראשונה שאנחנו זוכים בזכות השלום היא שפע של טוב בעולם.

וּבְרָכָה: גם כשיש טובה בעולם עדיין הטובה עלולה לגרום לרעה, כמו שכתוב (קהלת ה, יב) עושר שמור לבעליו לרעתו, כמו העושר של קרח שגרם לו נזק. וכך הטובה עלולה להתקלקל ולהאבד, לכן בנוסף לטובה צריך גם "ברכה" דהיינו שהשפע יתן תועלת וגם יתקיים ויתרבה.

¹ ל"שלום" יש שתי משמעויות. משמעות אחת שאין מריבות ומלחמות בין שני אנשים. ויש משמעות נוספת עמוקה יותר, והיא שיש שלמות, דהיינו כאשר יש באדם שתי כוחות שונות הסותרות זו את זו, למשל רחמנות ואכזריות, השלמות היא כאשר הוא משתמש בכוחות אלו בצורה נכונה לרחם במקום שצריך ולהתאכזר במקום שלא צריך, על אדם הנוהג כך ניתן לומר שהוא אדם השלם, וזוהי מדת השלום. כך גם כאשר יש שני אנשים שכל אחד מהם צריך לעשות תפקיד אחר, הסותר את השני, השלום הוא כאשר כל אחד מהם עושה את תפקידו נאמנה ובוזה שניהם ביחד משלימים את התוצאה הרצויה. וזו כוונת סיום התפילה "עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל", שהרי בין המלאכים אין מריבות, וא"כ מה שייך לומר שהקב"ה עושה שלום במרומיו בין המלאכים. אלא הכוונה היא שכל אחד מהמלאכים עושה תפקיד אחר, ושני מלאכים המבצעים את תפקידם ביחד יוצרים שלמות של קיום רצון השם. ובקשתינו היא שגם אצלנו יהיה שלום, גם שלום בתוך עצמנו כך שכל הכוחות שלנו יתמזגו ויבצעו ביחד את רצון השם, וגם שבין כל כלל ישראל יתבצע רצון השם, כל אחד בתפקידו המיוחד לו.

חַיִּים: כדי שיהנו מאותה טובה וברכה צריך לתת חיים בעולם, אם חלילה יהיה טובה ולא יהיה למי לתת, אין תועלת בטובה זו.

חֵן: חן הוא מלשון מתנת חנם, כמו שכתוב (שמות לג, יט) וחנותי את אשר אחון, אע"פ שאינו הגון. כלומר מבקשים שהקב"ה יתן טובה וברכה גם לרשעים ואפילו במתנת חנם.

וְחֶסֶד: כאשר הקב"ה נותן למי שלא מגיע פירושו שהקב"ה מתנהג איתו בחסד ולא על פי הדין.

צְדָקָה: צדקה כמו צודק, דהיינו שהקב"ה יתן לצדיקים בצדק, כיון שהצדיקים שמקבלים את שכרם הוא בדין שהרי מגיע להם טובה וברכה.

וְרַחֲמִים: רחמים הוא לרשעים, שהקב"ה לא מעניש את הרשעים מיד, אלא ממתין להם עד שיעשו תשובה. כמבואר בחז"ל (סנהדרין קיא ע"א) שהקב"ה כתב ארך אפיים לא רק לצדיקים אלא גם לרשעים, ע"ש.

עֲלִינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עֲמַךְ: את כל המעלות האלו שביקשנו טובה וברכה וכדומה, אנחנו מבקשים עלינו, וגם על כל ישראל, בין לאלו שמגיע להם טובה וברכה ובין אלו שלא מגיע להם, והטעם שאנחנו מבקשים על כולם הוא כיון שהם "עמך", ואם יש אחד מישראל מתייסר הרי זה חילול שם שמים, כיון שאנחנו עמו של הקב"ה. לכן אנחנו מבקשים על כל כלל ישראל.

וּבְרַכְנוּ אָבִינוּ כְּלָנוּ כְּאָחֶד: עוד מוסיפים לבקש שתברך את כולנו כאחד, כיון שההארט פנים באה לעם ישראל כשכולם מאוחדים ביחד.

כְּאֹר פְּנִיךְ: הברכה הגדולה ביותר היא הארת פני השי"ת אלינו. והמשל לזה כמו שאדם מאיר פנים לחברו פירושו שהוא אוהב אותו ונותן לו בלי גבול, כך כאשר הקב"ה מאיר פניו אלינו הוא נותן לנו את כל השפע הרוחני והגשמי

לְמַעַלָּה שְׁמוֹנֵה עָשָׂרָה לְמִשְׁכֵּיל סא

כלי גבול. ולכן אנחנו מבקשים שהקב"ה יאיר אלינו כמו במתן תורה כדלקמן.

פִּי בְּאוֹר פְּנִיךָ נִתְּנָה לָנוּ הוֹי"ה אֱלֹקֵינוּ: ההארת פנים הגדולה ביותר שהיתה לנו היא במתן תורה, שם הקב"ה נתן לנו את כל השפע, והוא תורה וחיים וכל שאר הברכות, וזה היה בגלל שאתה הוא ה' אלוקינו.

תּוֹרָה: הדבר החשוב ביותר שקיבלנו במתן תורה, היא התורה, וממנה יש לנו את כל שאר השפע והברכה החיים וכל השאר.

וְחַיִּים: התורה היא הנותנת את החיים, דהיינו הדבקות בהשי"ת כמו שכתוב (תהלים לו, י) כי עמך מקור חיים. וכך אומרים בתפילת ערבית כי הם חיינו ואורך ימינו. ומטעם זה רשעים שרחוקים מהתורה עוד בחייהם קרויים מתים.

אֶהְבֶּה וְחֶסֶד: במתן תורה נצטוונו לאהוב לעשות חסד כמו שכתב הח"ח (אהבת חסד ח"ב פ"א) וז"ל, עוד נתברר להם אז באותו המעמד הקדוש איך שאדם צריך לרדוף אחר מידת החסד, ולאהוב את המידה הזו בכל נפשו.

צְדָקָה וְרַחֲמִים: במעמד הרי סיני התברר לעם ישראל גם איך אדם צריך לרדוף אחר מצות הצדקה ולרחם על העניים.

בְּרָכָה וְשָׁלוֹם: עוד קיבלנו במעמד הרי סיני את הברכה והשלום, שהרי במעמד הרי סיני כל אחד מישראל קיבל את תפקידו בעבודת השם שלו, ואת חלקו בתורה, וכמו שהתבאר בתחילת ברכת שים שלום שכאשר כל אחד יודע את תפקידו זהו השלום והשלמות וממילא הברכה באה לישראל. ולא רק לעם ישראל, אלא הברכה באה לאומות העולם מכח הברכה הבאה לעם ישראל.

וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרְכֵנוּ: אנחנו מודים שהקב"ה נותן לנו את הברכה מכח זה שטוב בעיניו לברך אותנו ומכח האהבה שלו אלינו. אבל אין זה מספיק לברך

כל יחיד ויחיד, אלא הטוב השלם הוא כאשר טוב בעיני הקב"ה לברך את כל עמו ישראל.

וּלְבָרַךְ אֶת כָּל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל: השלמות של הברכה היא כאשר השלום והברכה בא לכל עם ישראל כולו, ולא רק ליחידים. ולא אומרים עמך ישראל, אלא כל עמך ישראל, דהיינו בשלמות. כמו שאומרים כלל ישראל שפירושו שכולם כלולים ביחד לקדש שם שמים.

פְּרוּב עֵז וְשָׁלוֹם: עוז הוא בכח רב, ואם כן הבקשה היא שהברכה והשלום תבוא בעוצמה רבה, ולא רק מעט ברכה ושלום.

פְּרוּךְ אַתָּה הוֹי"ה הַמְּבָרַךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם: מסיימים מעין הברכה בלשון הווה שהקב"ה מברך את כל עם ישראל בכל רגע בנתינת השלום, ורק בידינו לקבל שפע זה.

אָמֵן: בסיום תפילת עמידה עונים אמן, כמו שעונים אחר סיום ג' ברכות של ברכת המזון, ישתבח לאחר ברוך שאמר. כמבואר בפוסקים.

יְהִיו לְרִצּוֹן אֲמָרֵי פִי וְהִגִּיוֹן לִפִּי לְפָנֶיךָ. הוֹי"ה צוּרֵי יְגָאֲלֵי: מכיון וברכת שים שלום היא הברכה האחרונה מברכות העמידה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה, אנחנו מסיימים שאמרי פינו יהיו לרצון לפני השי"ת, ויתקבלו תפלתינו לרצון.

תפילת אלוקי נצור

לאחר תפילת העמידה, מותר להוסיף בקשות פרטיות בין בלשון יחיד בין בלשון רבים, בין צרכי היחיד ובין צרכי הרבים, ואף מותר להאריך בהם. וכך היא בקשת אלוקי נצור שאינה חלק מהנוסח שתיקנו אנשי כנסת הגדולה, אלא היא נאמרה בגמ' (ברכות לג ע"א) ע"י מר בריה דרבינא.

אֱלֹקֵי, נִצּוֹר לְשׁוֹנֵי מְרָע. וְשִׁפְתוֹתַי מִדְבַּר מְרָמָה: כּמֵאמֵר הַפְּסוּק בַּתְּהִלִּים (לד, יד) נִצּוֹר לְשׁוֹנֵךְ מֵרַע וּשְׁפִתֶיךָ מִדְּבַר מֵרָמָה. וּמֵאַחַר וּבִשְׁעַת הַתְּפִילָה הַשְׁתַּמְשְׁנו בְּפִינוּ לַתְּפִילָה וּבְרֻכּוֹת, וּלְכֵן אֲנַחְנוּ מִבְּקָשִׁים שֶׁגַם לֵאחֵר הַתְּפִילָה נִמְשִׁיךְ לַהֲשַׁתֵּם בְּפִינוּ לְדַבְרִים טוֹבִים, וְלֹא חָ"ו לְדַבְרִים רְעִים כְּמוֹ מֵרָמָה וּכְדוּמָה.

וְלְמַקְלָלִי, נִפְשֵׁי תִדּוּם: כֵּאֵן אֲנַחְנוּ מִבְּקָשִׁים מֵהַקְּב"ה שֶׁלֹּא רָק שֶׁלֹּא נִדְבַר רָק עַל מִי שֶׁלֹּא דִּבֶּר עֲלֵינוּ רַע, אֲלֵא שֶׁגַם מִי שֶׁקִּילֵל אוֹתָנוּ וְדִיבֵר עֲלֵינוּ רָק, הַקְּב"ה יַעֲזוֹר לָנוּ לְהִתְגַּבֵּר שֶׁלֹּא לְהַשִּׁיב רַע לְדַבְרֵינוּ.

וְנִפְשֵׁי, פְּעָפֵר לְפַל תְּהִיָּה: עוֹד מוֹסִיפִים לְבַקֵּשׁ שֶׁהַקְּב"ה יַעֲזוֹר לָנוּ שֶׁאִם מִישֶׁהוּ יַצְעֵר אוֹתָנוּ לֹא רָק שֶׁלֹּא נִשִּׁיב לוֹ עַל דְּבָרָיו, אֲלֵא לֹא נִרְגִישׁ כֹּל צַעַר מִדְּבָרָיו, כִּיּוֹן שֶׁגַם כֵּאֲשֶׁר לֹא עוֹנִים לְמַחֲרָף, מִרְגִּישִׁים אִיזָהוּ צַעַר מִדְּבָרֵי הַמַּחֲרָף, לְכֵן הַבְּקָשָׁה שֶׁנִּהְיָה כְּמוֹ עֵפֶר שֶׁלֹּא מִרְגִּישׁ כְּלוּם, וְיִתְרָה מִזֹּאת אֲנַחְנוּ מֵאֲמִינִים שֶׁכְּמוֹ שֶׁעֵפֶר שְׂדוּרְכִים עֲלָיו לֹא נִשָּׂאֵר מוֹשְׁפֵל כִּי הוּא מֵתְרוּמָם וְהוֹפֵךְ לְאֵבֶק, כֵּךְ גַּם אֲנַחְנוּ נִזְכָּה לְהִיּוֹת לְרֹאשׁ בְּעוֹלָם הַבַּא בְּזֻכּוֹת מֵהַ שֶׁהִשְׁפַּלְנוּ אֶת עֲצָמָנוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה.

פְּתַח לְבָבִי בְּתוֹרָתְךָ: לֵאחֵר שֶׁבִּיקְשָׁנוּ שֶׁנִּפְשֵׁי כַּעֲפֵר לְכֹל תְּהִיָּה, מִבְּקָשִׁים שֶׁהַקְּב"ה יַפְתַּח אֶת לְבָנוּ בְּתוֹרָה, דֵּהִינּוּ שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁאֲנַחְנוּ לוֹמְדִים תִּכְנַס לְתוֹךְ הַלֵּב. סְמִיכוֹת הַדְּבָרִים הֵיא כִּיּוֹן שֶׁהַתּוֹרָה לֹא יִכּוֹלָה לְשַׁכּוֹן בְּלִי מִי שֶׁפְּגוּעַ וְלִיבּוֹ מֵלֹא טַעֲנוֹת וּקְפִידוֹת עַל אַחֲרִים. וְלֹא רָק בְּגַלְלֵי שֶׁהוּא לֹא לוֹמֵד תּוֹרָה בְּהַבְנָה, אֲלֵא בְּגַלְלֵי שֶׁהַתּוֹרָה לֹא מִתְקַיֶּמֶת בְּלֵב מֵלֹא מִדְּבָרִים אַחֲרִים.

וְאַחֲרֵי מִצְוֹתֶיךָ תִּרְדוּף נִפְשֵׁי: עוֹד מִבְּקָשִׁים שֶׁהַנֶּפֶשׁ תִּרְדוּף אַחֲרֵי הַמִּצְוּוֹת. הַנֶּפֶשׁ מִבְּטָאֵת אֶת הַחֶשֶׁק וְהַרְצוֹן שֶׁל הָאָדָם כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית כג, ח) אִם יֵשׁ אֶת נִפְשְׁכֶם. וְאִ"כ מִבְּקָשִׁים שֶׁהַקְּב"ה יַעֲזוֹר לָנוּ שֶׁכֹּל הַשְּׂאִיפוֹת שֶׁלָּנוּ יִהְיוּ רָק הַרְדִּיפָה אַחֲרֵי הַמִּצְוּוֹת וְלֹא אַחֲרֵי דְבָרִים אַחֲרִים.

וְכָל הַקָּמִים עָלַי לְרַעָּה: לאחר שמבקשים שנפשינו תרדוף רק אחרי מצוות, אנחנו מבקשים שבזכות זה הקב"ה יציל אותנו מרודפינו, וכמו שדוד המלך אמר (תהלים קיט פו-פז) כל מצוותך אמונה, שקר רדפוני - עזרני. כלומר, רדיפה אחר המצוות מתוך אמונה מועילה לבטל רדיפת השונאים.

מִהֲרָה הָפֵר עֲצָתָם: עצה הם המחשבות שקרובות לביצוע המעשה, כלומר כששונאי ישראל מתכננים לעשות לנו רע והם כבר קרובים להוציא את מחשבתם לפועל, גם אז הקב"ה יפר את העצות האלו אפילו שלכאורה נראה שאי אפשר לבטל אותם.

וְקָלְקַל מִחֲשָׁבוֹתָם: המחשבות הם המחשבות ההתחלתיות, כלומר כשהשונאים מתחילים לתכנן את הרע, כבר אז הקב"ה יבטל את המחשבות שלהם כדי שהם לא ימשיכו לפתח את מחשבות הרע שלהם.

עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמִיךְ: כאן מבקשים בקשה כללית שהקב"ה ימלא את כל בקשותינו שביקשנו בכל התפילה, לא למענינו אלא למענו יתברך. והבקשה הראשונה היא שהקב"ה יעשה למען שמו. שמו הוא גילוי הנהגות השי"ת בעולם, כמו שאומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שפירושו שהדרך בה הקב"ה מנהיג את עולמו תתגלה באופן שכל באי עולם ידעו שהשליט היחיד הוא רק הקב"ה וכל מה שקורה בעולם בא ממנו בהשגחה פרטית על כל צעד וצעד.

עֲשֵׂה לְמַעַן יִמְיֶנְךָ: יד ימין רומזת למדת החסד, והבקשה היא שהקב"ה יעשה איתנו חסדים למען זה שהוא עושה חסד ואפילו אם לנו לא מגיע זכות לקבל את החסד הזה.

עֲשֵׂה לְמַעַן תוֹרַתְךָ: מבקשים שהקב"ה יקבל את בקשתנו כדי שנוכל להמשיך וללמוד תורה, וכך התורה תמשיך להתקיים בעולם ביתר שאת וביתר עוז למען כבוד השי"ת.

עֲשֵׂה לְמַעַן קְדָשְׁתָּךְ: על ידי שהקב"ה יקבל את בקשתינו, אנחנו נוכל להראות לכל העולם שהקב"ה קדוש מובדל ומופרש מכל מעשי בני האדם, וכך תתגלה יותר מלכותו בעולם, לכן אנחנו מסיימים שאנחנו מבקשים שכל הבקשות יתקיימו לכבוד השי"ת ולא לכבודנו.

לְמַעַן יִחַלְצוּן יְדִידֶיךָ: עוד מבקשים שהקב"ה יקבל את בקשתנו כיון שאנחנו הנקראים "ידידך", ודרכם של ידידים שאוהבים זה את זה שכל אחד משתדל לחלץ ולעזור לידידו מהצרות הבאות עליו, לכן אנחנו מבקשים שתתנהג איתנו כדרכם של ידידים שעוזרים זה לזה.

הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֲנֵנִי: ימינך הוא מדת החסד של הקב"ה, וא"כ הבקשה שתושיע אותנו כדי שתהיה ישועה לחסדך, דהיינו שכולם יראו שאתה בעל החסד. טעם הדבר שכאשר עם ישראל זקוקים לישועה כביכול גם הקב"ה צריך ישועה, כמו שכתוב (תהלים צא, טו) יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו.

יְהִי לְרָצוֹן: מסיימים שתפילתנו תהיה לרצון לפני השי"ת, והקב"ה יענה לתפילתנו.

אֲמַרְי פִּי: שתקבל את כל מה שאמרתי בפי אפילו אם לא הבנתי את פירוש המילים ולא התפללתי בכוונת הלב.

וְהִגִּיוֹן לְפִי לְפָנֶיךָ: שהקב"ה יקבל גם את הבקשות שחשבנו עליהם בלב בלי להוציא אותם בפה.

הוֹי"ה צוּרִי וְגֹאֲלִי: צור הוא סלע, והפירוש שאת כל הבקשות אנחנו מבקשים מהקב"ה, כיון שהוא הסלע והבסיס החזק שאנחנו סומכים עליו, וממילא הוא הגואל שלנו, ואנחנו לא סומכים על כל גואל אחר.

עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמְרוֹמָיו: מסיימים שאת כל הבקשות נקבל על ידי השלום, כמו שאמרו חז"ל לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום. וכמו שהקב"ה עושה שלום בין המלאכים על ידי שכל מלאך יודע את התפקיד שלו וממילא הוא לא מקנא באחרים.

הוא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ, וְעַל כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: כמו שיש שלום בין המלאכים כך תעשה שלום ביננו על ידי שכל אחד ידע את התפקיד שלו ובריאה וממילא לא תהיה קנאה בינינו, אלא יהיה בינינו רק שלום.

וְאָמְרוּ אָמֵן: מסיימים ואומרים לשני מלאכי השרת, המלאך הטוב והמלאך הרע המלווים את האדם, בבקשה ששניהם יענו אמן על בקשתינו ותפילתנו, לא רק המלאך הטוב, אלא גם המלאך הרע יענה אמן. כמו שאמרו חז"ל (שבת קיט ע"ב) תניא, רבי יוסי בר יהודה אומר שני מלאכי השרת מלווין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת, מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך. ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. ואם לאו, מלאך רע אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו.

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ הוִי"ה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שְׁתַּבְּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה
בְּיָמֵינוּ וְתֵן חֵלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ לַעֲשׂוֹת חֻקֵי רְצוֹנְךָ וּלְעַבְדְּךָ בְּלִבְבֵי שְׁלָם.

